

Dorota Giżyńska ■ Roman Martynów

JAK WSPIERAĆ SZKOŁY REALIZUJĄCE EDUKACJĘ DWUJĘZYCZNĄ

Dorota Giżyńska ■ Roman Martynów

JAK WSPIERAĆ SZKOŁY REALIZUJĄCE EDUKACJĘ DWUJĘZYCZNĄ

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2018

Autorzy

Dorota Giżyńska, Roman Martynów

Redakcja merytoryczna

Marianna Hajdukiewicz, Justyna Maziarska-Lesisz, Elżbieta Witkowska

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Projekt okładki, redakcja techniczna i skład

Barbara Jechalska

Zdjęcie na okładce: © AboutLife/Fotolia.com

© Copyright by Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2018

Wydanie II, uaktualnione

ISBN 978-83-66047-01-3

Wydawca

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

fax 22 345 37 70

Poradnik został przygotowany na podstawie materiałów szkoleniowych opracowanych w ramach projektu „System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół”.

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Podstawowe informacje dotyczące edukacji dwujęzycznej	7
2. Podstawy prawne tworzenia i funkcjonowania szkoły z nauczaniem dwujęzycznym	10
3. Przygotowanie szkoły do prowadzenia edukacji dwujęzycznej – diagnoza	11
3.1. Spotkania z dyrektorem szkoły	11
3.2. Spotkania z radą pedagogiczną	24
3.3. Współpraca nauczycieli przedmiotu i języka obcego	32
3.4. Współpraca z uczniami i rodzicami	36
4. Wspieranie szkoły kształcącej dwujęzycznie	37
4.1. Praca na lekcji w odniesieniu do zasady 4C	37
4.2. Materiały dydaktyczne na lekcji dwujęzycznej	42
4.3. Ocenianie	44
5. Praktyczne wskazówki do wykorzystania na lekcji CLIL	47
6. Ewaluacja	51
7. Szkoły kształące w systemie dwujęzycznym. Przykłady dobrych praktyk	52
Słownik pojęć stosowanych w nauczaniu dwujęzycznym	57
Bibliografia	58

Wprowadzenie

Poradnik jest skierowany do pracowników placówek doskonalenia nauczycieli. Niniejsza publikacja ma na celu ukazać, w jaki sposób można wspierać dyrektorów i nauczycieli realizujących w swoich placówkach nauczanie dwujęzyczne zgodnie z założeniami kompleksowego wspomagania szkół¹.

Opisane tu propozycje są adresowane zarówno do pracowników szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych prowadzących już kształcenie w systemie dwujęzycznym, jak i do tych, którzy chcieliby wprowadzić taką edukację w swoich placówkach. Autorzy poradnika wskazują, w jaki sposób – na podstawie wniosków z diagnozy pracy szkoły – można wprowadzić zmianę w pracy nauczycieli, uczniów i ich rodziców.

Dzięki publikacji pracownicy placówek doskonalenia poznają podstawowe założenia i metody zintegrowanego nauczania językowo-przedmiotowego oraz najważniejsze akty prawne określające tworzenie i organizowanie nauczania dwujęzycznego.

Czytelnicy zdobędą informacje, jak efektywnie pomagać nauczycielom w wyborze i stosowaniu metod pracy na lekcjach prowadzonych w trybie dwujęzycznym. Efektem takiego podejścia jest lepsza koordynacja działań wszystkich stron zaangażowanych w proces wdrażania i rozwój nauczania dwujęzycznego, a także poprawa jakości pracy szkoły zgodnie z kierunkami współczesnej edukacji.

Świat, w którym przyszło wychowywać i kształcić młodych ludzi, stawia przed nauczycielami ogromne wyzwania. Postęp naukowo-techniczny determinuje sposób życia, pracy, a tym samym wpływa na obraz edukacji. Obecny system kształcenia próbuje sprostać wyzwaniom i reagować na potrzeby dzieci i młodzieży. Jedną z kluczowych kompetencji, determinujących funkcjonowanie młodych ludzi w dorosłym życiu, jest umiejętność posługiwania się językami obcymi. Coraz większą popularność zyskuje nauczanie dwujęzyczne postrzegane jako skuteczna forma uczenia, która umożliwia poznawanie treści, kształtowanie postaw i umiejętności z wykorzystaniem języka obcego jako narzędzia, a nie tylko celu kształcenia.

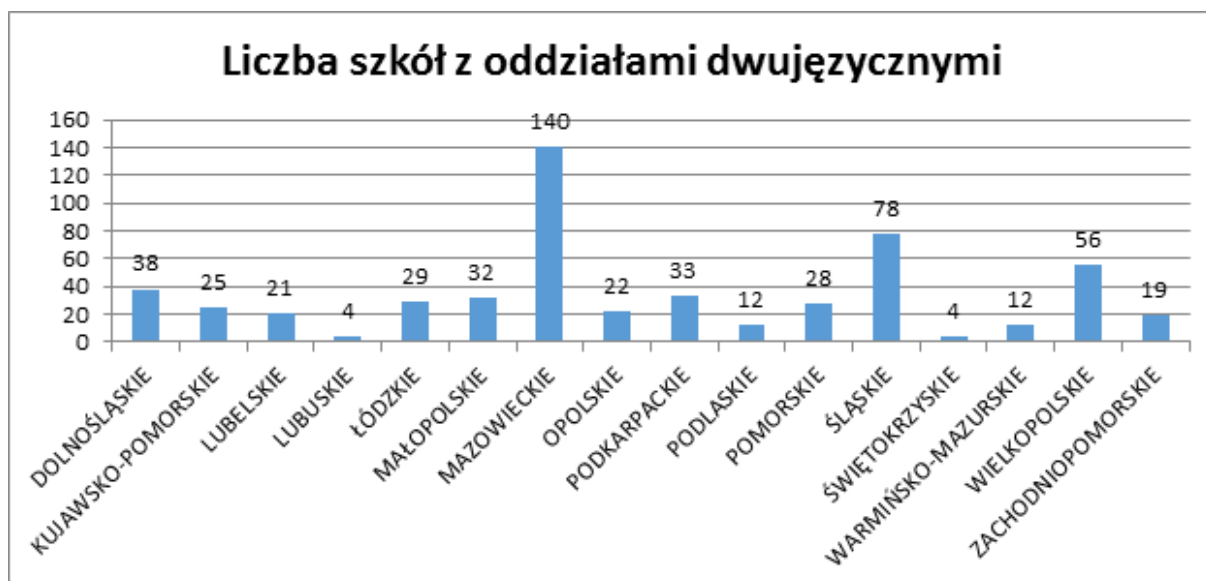
Według raportu ewaluacyjnego z 2014 r. autorstwa Mirosława Pawlaka – odwołującego się do danych z roku 2013 – coraz więcej szkół decyduje się na wprowadzenie oddziałów dwujęzycznych albo przekształca się w placówki dwujęzyczne².

Obecnie w Polsce funkcjonuje ponad 520 szkół z oddziałami dwujęzycznymi, w których kształcą się 38 372 uczniów w ponad 1497 oddziałach dwujęzycznych³.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 września 2016 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz.U. z 2016 r., poz. 1591), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2016/1591/1> (dostęp: 23 października 2017 r.).

² Pawlak M., (2015), *Edukacja dwujęzyczna w polskich szkołach. Raport ewaluacyjny*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, zob. <https://www.ore.edu.pl/2015/03/nauczanie-dwujezyczne/> (dostęp: 17 maja 2018 r.).

³ Na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej, stan na dzień: 30 września 2017 r.

Powszechność edukacji dwujęzycznej jest szansą nie tylko na rozwijanie umiejętności językowych, ale również poznawanie treści przedmiotowych w języku obcym. Ponadto edukacja dwujęzyczna przygotowuje młodych ludzi do dalszej nauki w języku obcym zarówno w kraju, jak i za granicą, zwiększając ich szanse na rynku pracy. Jednakże, aby edukacja mogła spełniać swoje podstawowe założenia, musi być prowadzona we właściwy sposób. Doświadczenia istniejących szkół dwujęzycznych oraz placówek z oddziałami dwujęzycznymi wskazują jednak, że funkcjonowanie tego typu szkół w polskim systemie oświaty nadal wymaga intensywnego wsparcia w wielu obszarach.

Uwaga:

W niniejszej publikacji w odniesieniu do nauczania dwujęzycznego będą stosowane na przemienne następujące terminy: nauczanie dwujęzyczne, podejście/metoda/system CLIL, zintegrowane kształcenie/nauczanie przedmiotowo-językowe.

1. Podstawowe informacje dotyczące edukacji dwujęzycznej

Globalizacja świata, rozwój technologii oraz aktualnie wykorzystywane sposoby komunikacji przyczyniły się do zmiany w podejściu do nauczania i uczenia się młodych ludzi. Jak zauważają Mehisto, Marsh i Frigols⁴, świat szybko zmienia się w globalną wioskę, mobilność fizyczna i wirtualna stają się rzeczywistością. Ma to ogromny wpływ na stosunek do nauki języków. Nowa rzeczywistość zmusza ludzi do zastanowienia się nad tym, jak i czego się uczą. Kiedyś zwracano uwagę na wykorzystywanie zdobytej wiedzy w przyszłości, obecnie uczniowie chcą od razu wiedzieć, jak mogą wyzyskać to, czego się uczą. Internetowe środki komunikacji umożliwiają uczącym się stosowanie poznawanych form językowych nie tylko do porozumiewania się w codziennych sytuacjach, ale również jako narzędzia do pozyskiwania, selekcjonowania, wykorzystywania i przetwarzania informacji. Nauka języka przestaje polegać na przyswajaniu gramatyki, słownictwa czy „szkolnym” rozwijaniu sprawności, a staje się formą integrującą rozmaite treści i zagadnienia językoznawcze.

Odpowiedzią na te potrzeby edukacyjne wydaje się być podejście CLIL polegające na zintegrowaniu języka i przedmiotu, które – zdaniem Mehista, Marsha i Frigolsa⁵ – jest swoistym „parasolem”, obejmującym elementy różnorodnych metod edukacyjnych, takich jak: dwujęzyczność, immersja, nauczanie bilingwalne, rozszerzone programy językowe. Zintegrowanie języka i przedmiotu jednocześnie pozwala na to, aby dowolnie stosować wiedzę pochodzącą z przywołanych metod edukacyjnych.

Podejście CLIL pojawiło się w szkołach europejskich w latach 90. ubiegłego wieku i od tego czasu nieustannie zyskuje na popularności jako swoista metoda edukacyjna rozszerzająca podejście do nauczania języka i przedmiotu. Głównym założeniem systemu CLIL jest nie tylko nauka języka obcego, ale także uczenie przy jego pomocy.

Pierwsze wzmianki o nauczaniu wykorzystującym podejście CLIL można znaleźć w *Rezolucji Rady Unii Europejskiej z 1995 r.*⁶, która odnosi się do promowania innowacyjnych metod nauczania języka obcego (w szczególności dla innych przedmiotów), zapewniając nauczanie bilingwalne.

System CLIL – zgodnie z założeniami – składa się z czterech fundamentalnych składników (zasada 4C)⁷:

- treść (*content*);
- procesy myślowe/poznanie (*cognition*);
- komunikacja (*communication*);
- kultura (*culture*).

⁴ Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J., (2008), *Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*, Oxford: Macmillan.

⁵ Op. cit., s. 12.

⁶ *Rezolucja Rady Unii Europejskiej z dnia 31 marca 1995 r. w sprawie poprawy i dywersyfikacji uczenia się i nauczania języków w systemach edukacyjnych Unii Europejskiej* (Dziennik Urzędowy, C 207, 08/12/1995 P. 0001 – 0005).

⁷ Coyle D., (2008), *CLIL—A pedagogical approach from the European perspective*, [w:] Deussen-Scholl Van N., Hornberger N., *Encyclopedia of language and education. Second and foreign language education*, t. 4, wyd. II, Berlin: Springer Science and Business Media LLC, s. 97–111.

Treść (content)

U podstaw nauczania wykorzystującego podejście CLIL leżą treści przedmiotowe. To one wyznaczają cele i przebieg nauczania. Najważniejszym zadaniem nauczyciela jest przekazanie treści zgodnie z podstawą programową.

Komunikacja (communication)

W nauczaniu dwujęzycznym język obcy stanowi narzędzie komunikacji i wspomaga proces uczenia się. Głównym założeniem komunikacji jest używanie języka obcego w celu przekazywania treści przedmiotowych, zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej. Istotnym elementem zintegrowanego nauczania językowo-przedmiotowego jest pomoc koleżeńska. Wspomaga ona proces nabywania kompetencji w zakresie komunikacji, jak również ograniczania tzw. *Teacher Talking Time* (czasu, w którym mówi nauczyciel) oraz wydłużania tzw. *Student Talking Time* (czasu, w którym mówią uczniowie).

W systemie CLIL uczniowie uczą się, w jaki sposób posługiwać się językiem, a także, jak używać go do nauki treści niepowiązanych z językiem. Nauczyciel stwarza warunki oraz towarzyszy uczniom w procesie odkrywania treści za pośrednictwem nauczanego języka. Uczniowie zdobywają wiedzę w języku obcym i o języku obcym. Są zachęceni do jego używania w celu wyrażania swoich uczuć i opinii na temat wiedzy przekazywanej na lekcji.

Poznanie (cognition)

Celem nadrzędnym nauczania dwujęzycznego jest przekazywanie wiedzy przy jednoczesnym rozwijaniu krytycznego myślenia. Do realizacji tego celu stosuje się taksonomię Blooma⁸ zawierającą klasyfikację celów nauczania stawianych uczniom w obrębie trzech stref: poznawczej, afektywnej i psychomotorycznej. W nauczaniu dwujęzycznym stosuje się głównie domenę kognitywną, która dzieli procesy myślowe na procesy niższego rzędu i procesy wyższego rzędu (z ang. *lower order thinking skills* i *higher order thinking skills*).

Procesy niższego rzędu, będące kategorią podstawową, obejmują zarówno wiedzę (np.: umiejętności zapamiętywania i przywoływania z pamięci pojęć, faktów, terminologii, sposobów postępowania), jak i zrozumienie (np.: umiejętności interpretowania, porównywania czy wnioskowania). Do procesów myślowych wyższego rzędu zalicza się umiejętności intelektualne: zastosowanie, analizę, syntezę i ewaluację.

Rysunek 1. Taksonomia Blooma – kategorie celów stawianych uczniom

⁸ Pótturzycki J., (2006), *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 51.

Podział procesów myślowych, który zaprezentowano powyżej, prowadzi do formułowania celów przy wykorzystaniu czasowników operacyjnych.

W poniższej tabeli zamieszczono przykłady definiowania celów za pomocą adekwatnego słownictwa.

Tabela 1. Przykłady definiowania celów z użyciem czasowników operacyjnych

Wiedza	• nazwij • określ • powiedz • wylicz • wskaż • przypomnij • dopasuj • wybierz
Rozumienie	• porównaj • wyjaśnij • wybierz • uporządkuj • zinterpretuj • opisz • rozpoznaj
Stosowanie	• zastosuj • wypróbuj • użyj • przekształć • przetłumacz • wykorzystaj • sporządź model
Analiza	• przeanalizuj • uporządkuj • uprość • sklasyfikuj • podsumuj • odróżnij • sporządź wykres
Synteza	• skomponuj • sformułuj • zaprojektuj • wymyśl • zaproponuj • znajdź • dostosuj • opracuj
Ewaluacja	• oceń • rozstrzygnij • zrecenzuj • oszacuj • udowodnij • przedstaw opinię • wybierz rozwiązanie

Język operacyjny umożliwia nauczycielom właściwe konstruowanie pytań. Nauczyciele często zadają zbyt dużo pytań zamkniętych lub odnoszących się wyłącznie do faktów, czyli ograniczających się do kształtowania umiejętności niższego rzędu (głównie z zakresu wiedzy i rozumienia). Tego typu pytania są ważne, jeśli cel stanowi sprawdzenie wiedzy i uzyskanie bezpośredniej odpowiedzi. Natomiast, gdy zamierzeniem nauczyciela jest rozwijanie w uczniach procesu myślowego, polecenia powinny być tak sformułowane, aby zachęcały młodzież do stawiania pytań, analizowania, uzasadniania odpowiedzi innych osób, wyciągania wniosków, do wspólnego poszukiwania prawidłowej odpowiedzi lub trafniejszego wyjaśnienia danego zagadnienia.

Kultura (*culture*)

W nauczaniu dwujęzycznym istotnym elementem jest powiązanie sposobów komunikowania się w języku obcym z historią, literaturą, tradycjami i obyczajowością danego kraju. Właściwie realizowana dwujęzyczność polega na przekazywaniu poprzez język wiedzy o szeroko rozumianej kulturze kraju z danego obszaru językowego. Taka integracja wspiera i rozwija postawy otwartości i tolerancji, prowadzi do zrozumienia różnic kulturowych, co w rezultacie stanowi klucz do odkrywania także własnej kultury.

Zintegrowane nauczanie językowo-przedmiotowe może być realizowane w różny sposób, jako:

- nauczanie przedmiotu w całości w języku obcym (*hard CLIL*);
- koncentrowanie się na rozwijaniu języka przez treści merytoryczne na zajęciach z języka obcego (*soft CLIL*)⁹.

Pomiędzy tymi odrębnymi rozwiązaniami istnieją przejściowe modele pracy, które zakładają prowadzenie fragmentów lekcji przedmiotowej w języku obcym lub wzbogacanie zajęć językowych treściami przedmiotowymi. Niezależnie od modelu pracy¹⁰, jaki zostanie przyjęty w konkretnym oddziale dwujęzycznym, podstawową regułą powinno być wykonywanie zadań w języku obcym i wspieranie uczniów poprzez komunikację w tym języku.

2. Podstawy prawne tworzenia i funkcjonowania szkoły z nauczaniem dwujęzycznym

Podstawowe ramy prawne kształcenia dwujęzycznego określa *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*¹¹, która legalizuje istnienie szkół prowadzących edukację dwujęzyczną (art. 25 ust. 1–5) oraz definiuje podstawowe formy organizacji kształcenia dwujęzycznego, takie jak oddział dwujęzyczny i szkoła dwujęzyczna (art. 4, pkt 4 i 6). Ustawa ta określa także warunki przyjmowania uczniów do szkół podstawowych (art. 139) oraz ponadpodstawowych (art. 140) realizujących kształcenie dwujęzyczne (art. 139 oraz art. 20j).

W ramach przepisów wprowadzających *Ustawę z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*¹² określono, w jaki sposób będzie odbywała się rekrutacja absolwentów gimnazjum do oddziałów

⁹ Ball P., (2009), *Does CLIL work?*, [w:] Hill D., Alan P. (red.), *The Best of Both Worlds?: International Perspectives on CLIL*, Norway: Norwich Institute for Language Education, s. 32–43.

¹⁰ Pawlak M., (2010), *Zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe: założenia, praktyka, perspektywy*, „Języki Obce w Szkole”, nr 6, s. 19.

¹¹ *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2017 r., poz. 59), zob. <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2017/59/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

¹² *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2017 r., poz. 60 ze zm.), zob. <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2017/60/1>, (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

dwujęzycznych w liceach (art. 149) i technikach (art. 155) do czasu zakończenia funkcjonowania gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Wskazano w niej również warunki postępowania rekrutacyjnego do oddziału dwujęzycznego utworzonego w klasie VII ośmioletniej szkoły podstawowej (art. 202). *Przepisy wprowadzające Ustawę Prawo oświatowe*, opisują także warunki tworzenia oddziałów wstępnych, przygotowujących językowo uczniów do edukacji dwujęzycznej (art. 361).

Kolejne rozporządzenia określają kwestie związane z organizacją szkół prowadzących edukację dwujęzyczną¹³ oraz warunki kształcenia w oddziałach dwujęzycznych¹⁴. Osobne akty prawne regulują zasady związane z kwalifikacjami nauczycieli nauczających w takich klasach¹⁵.

3. Przygotowanie szkoły do prowadzenia edukacji dwujęzycznej – diagnoza

Realizacja edukacji dwujęzycznej jest procesem złożonym, wymagającym dobrej znajomości nie tylko aktów prawnych, ale także specyfiki związanej z kształceniem w języku obcym.

Decyzja o rozpoczęciu nauczania dwujęzycznego w szkole powinna być przemyślana i zaplanowana. Placówka szkolna, która planuje takie przedsięwzięcie, może zwrócić się do ośrodka doskonalenia nauczycieli z prośbą o kompleksowe wsparcie na każdym etapie dokonywania zmian w swoim funkcjonowaniu.

Udzielanie pomocy we wdrażaniu kształcenia dwujęzycznego można rozpocząć od zaplanowania cyklu spotkań z dyrektorem, radą pedagogiczną, uczniami i rodzicami w celu przedstawienia i omówienia najważniejszych kwestii związanych z kształceniem dwujęzycznym.

3.1. Spotkania z dyrektorem szkoły

Dyrektor szkoły – przed podjęciem decyzji dotyczącej wprowadzenia dwujęzyczności – musi posiadać podstawową wiedzę na temat zasad i regulacji prawnych związanych z organizowaniem tego typu kształcenia. Poza tym dyrektor powinien mieć świadomość tego, co stanowi istotę nauczania dwujęzycznego, na czym ono polega, jakie wyzwania stoją przed takim modelem kształcenia młodzieży.

Wokół nauczania dwujęzycznego narosło wiele mitów i nieprawdziwych opinii. Dlatego też jest istotne, aby dyrektor szkoły – dzięki współpracy ze specjalistą do spraw wspomagania (pracownikiem ośrodka doskonalenia nauczycieli) – zdobył rzetelne informacje pozwalające mu w przyszłości zaplanować skuteczne działania, które przyczynią się pozytywnie do wdrożenia dwujęzyczności w danej placówce.

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz.U. z 2017 r., poz. 649), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/649> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r., poz. 703), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/703>, (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

¹⁵ Rozporządzenie MEN z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. z 2017 r., poz. 1575), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1575/1>, (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

Poniżej zamieszczono wskazówki, które pomogą pracownikom placówek doskonalenia w przeprowadzeniu procesu wspomagania szkoły podczas wdrażania nauczania dwujęzycznego.

Spotkanie pierwsze

Specjalista do spraw wspomagania podczas pierwszego spotkania z dyrektorem przedstawia najważniejsze regulacje prawne dotyczące kształcenia w systemie dwujęzycznym, a także zapoznaje dyrektora z podstawowymi założeniami kształcenia dwujęzycznego. Pierwsza część spotkania poświęcona będzie odpowiedziom na istotne pytania dotyczące aspektów prawnych funkcjonowania placówki z oddziałami dwujęzycznymi.

Co rozumiemy przez oddział dwujęzyczny oraz szkołę dwujęzyczną?

Zgodnie z *Ustawą Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 r.*¹⁶ oddział dwujęzyczny to oddział szkolny, w którym nauczanie jest prowadzone w dwóch językach: polskim oraz obcym nowożytnym, który jest drugim językiem nauczania. Trzeba podkreślić, że w oddziałach dwujęzycznych lekcje co najmniej dwóch przedmiotów są realizowane w dwóch językach (z wyjątkiem takich zajęć jak: język polski, część historii dotycząca Polski, część geografii dotycząca Polski), w tym co najmniej jedno zajęcia edukacyjne wybrane spośród zajęć obejmujących: biologię, chemię, fizykę, część geografii odnoszącą się do geografii ogólnej, część historii odnoszącą się do historii powszechnej i matematykę lub przedmioty uzupełniające.

Szkoła dwujęzyczna to taka, w której we wszystkich oddziałach jest realizowane nauczanie dwujęzyczne. Szkoły prowadzące oddziały dwujęzyczne są placówkami, oferującymi młodzieży naukę zarówno w oddziałach prowadzonych w systemie klas dwujęzycznych, jak i w systemie klas ogólnych.

Kiedy i jak można starać się o otwarcie szkoły dwujęzycznej lub z oddziałami dwujęzycznymi?

Otwarcie oddziałów dwujęzycznych powinny poprzedzić rozmowy z organem prowadzącym szkołę w celu zabezpieczenia środków finansowych niezbędnych do ich funkcjonowania.

Kolejnym etapem jest złożenie przez dyrektora szkoły wniosku do organu prowadzącego z prośbą o zgodę na utworzenie oddziału dwujęzycznego i zmianę nazwy szkoły. Wniosek powinien zostać uprzednio pozytywnie zaopiniowany przez radę pedagogiczną, a także dodatkowo przez samorząd uczniowski oraz radę rodziców.

Dyrektor szkoły – po otrzymaniu zgody organu prowadzącego – jest zobowiązany dokonać zmian w statucie szkoły¹⁷. Dokument ten musi określać funkcjonowanie w szkole oddziałów dwujęzycznych i klas wstępnych, z uwzględnieniem organizacji nauczania i oceniania w tych klasach¹⁸. Po zakończeniu tego etapu można już podejmować działania związane z organizowaniem oddziału dwujęzycznego (np. planować zajęcia dydaktyczne, ogłosić nabór uczniów itp.).

¹⁶ *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, op. cit.

¹⁷ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli* (Dz.U. z 2017 r., poz. 649), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/649>, (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

¹⁸ Art. 98 ust.1 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, op. cit.

Jak realizowana jest edukacja dwujęzyczna w szkole podstawowej?

Zgodnie z art. 25 ust.1–2 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, oddziały dwujęzyczne mogą być tworzone zarówno w publicznych, jak i niepublicznych szkołach podstawowych, począwszy od klasy VII. Szczegółowe zasady rekrutacji określa art. 139 tejże ustawy, który wskazuje, że „do oddziału dwujęzycznego w publicznej szkole podstawowej przyjmuje się w pierwszej kolejności ucznia tej szkoły, który:

- 1) otrzymał promocję do klasy VII;
- 2) uzyskał pozytywny wynik sprawdzianu predyspozycji językowych przeprowadzanego na warunkach ustalonych przez radę pedagogiczną.

W przypadku liczby kandydatów spełniających powyższe warunki większej niż liczba wolnych miejsc w oddziale, na pierwszym etapie postępowania rekrutacyjnego są brane pod uwagę łącznie takie kryteria jak:

- 1) wynik sprawdzianu predyspozycji językowych;
- 2) wymienione na świadectwie promocyjnym do klasy VII szkoły podstawowej oceny z języka polskiego, matematyki i języka obcego nowożytnego;
- 3) świadectwo promocyjne do klasy VII szkoły podstawowej z wyróżnieniem.

Ponadto w przypadku wolnych miejsc w oddziale dwujęzycznym publicznej szkoły podstawowej ustawodawca przewiduje w ramach postępowania rekrutacyjnego możliwość przyjmowania kandydatów niebędących uczniami danej szkoły.

Co to jest klasa wstępna?

Art. 25 ust. 3 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe* przewiduje możliwość tworzenia „w liceach ogólnokształcących dwujęzycznych, liceach ogólnokształcących z oddziałami dwujęzycznymi, technikach dwujęzycznych i technikach z oddziałami dwujęzycznymi klas wstępnych, które przygotowują uczniów do kontynuowania nauki w oddziałach dwujęzycznych w tych liceach i technikach”¹⁹. Art. 140, ust. 2 tej ustawy wskazuje, że do klasy wstępnej będą przyjmowani kandydaci, którzy otrzymają świadectwo ukończenia szkoły podstawowej oraz uzyskają pozytywny wynik sprawdzianu predyspozycji językowych przeprowadzanego na warunkach ustalonych przez radę pedagogiczną. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* określa także w załączniku nr 6 ramowy plan nauczania dla klasy wstępnej, tj.:

Obowiązkowe zajęcia edukacyjne – przedmioty	Tygodniowy wymiar godzin w klasie wstępnej
język polski	2
język obcy nowożytny będący drugim językiem nauczania	18
matematyka	2
wychowanie fizyczne	3
zajęcia z wychowawcą	1
razem:	26
godziny do dyspozycji dyrektora szkoły	1
ogółem:	27

¹⁹ Dz.U z 2017 r., poz. 59, zob. <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2017/59/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

Należy pamiętać, iż przepisy w zakresie tworzenia i funkcjonowania klas wstępnych, stosuje się poczynsz od roku szkolnego 2019/2020²⁰.

Jak przebiega rekrutacja do klas pierwszych szkoły ponadpodstawowej z oddziałami dwujęzycznymi?

Jeżeli szkoła ponadpodstawowa prowadzi klasę wstępną, to jej absolwenci kontynuują naukę **w klasie I oddziału dwujęzycznego**. W pozostałych wypadkach, zgodnie z art. 140. *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*²¹, „do klasy I publicznej szkoły ponadpodstawowej dwujęzycznej lub oddziału dwujęzycznego w publicznej szkole ponadpodstawowej ogólnodostępnej przyjmuje się kandydatów, którzy posiadają świadectwo ukończenia szkoły podstawowej oraz uzyskali pozytywny wynik sprawdzianu kompetencji językowych przeprowadzanego na warunkach ustalonych przez radę pedagogiczną. W przypadku liczby kandydatów spełniających warunek, o którym mowa w ust. 1 lub 2, większej niż liczba wolnych miejsc w szkole, oddziale albo klasie wstępnej, o których mowa w ust. 1 lub 2, na pierwszym etapie postępowania rekrutacyjnego są brane pod uwagę łącznie następujące kryteria:

- 1) wyniki egzaminu ósmoklasisty;
- 2) wynik:
 - a) sprawdzianu kompetencji językowych, o którym mowa w ust. 1 – w przypadku kandydatów, o których mowa w ust. 1,
 - b) sprawdzianu predyspozycji językowych, o którym mowa w ust. 2 – w przypadku kandydatów, o których mowa w ust. 2;
- 3) wymienione na świadectwie ukończenia szkoły podstawowej oceny z języka polskiego, matematyki, języka obcego nowożytnego, przy czym w przypadku oceny z języka obcego nowożytnego uwzględnia się ocenę wyższą, oraz ocenę z jednych obowiązkowych zajęć edukacyjnych zgodnie z ustaleniem dyrektora danej szkoły branych pod uwagę w postępowaniu rekrutacyjnym do danego oddziału tej szkoły;
- 4) świadectwo ukończenia szkoły podstawowej z wyróżnieniem;
- 5) szczególne osiągnięcia wymienione na świadectwie ukończenia szkoły podstawowej:
 - a) uzyskanie wysokiego miejsca nagrodzonego lub uhonorowanego zwycięskim tytułem w zawodach wiedzy, artystycznych i sportowych, organizowanych przez kuratora oświaty albo organizowanych na szczeblu co najmniej powiatowym przez inne podmioty działające na terenie szkoły, z wyjątkiem tytułu laureata lub finalisty ogólnopolskiej olimpiady przedmiotowej oraz tytułu laureata konkursu przedmiotowego o zasięgu wojewódzkim lub ponadwojewódzkim, o których mowa w art. 132,
 - b) osiągnięcia w zakresie aktywności społecznej, w tym na rzecz środowiska szkolnego, w szczególności w formie wolontariatu.

Natomiast w przypadku równorzędnych wyników uzyskanych przez uczniów na pierwszym etapie postępowania rekrutacyjnego, na drugim etapie postępowania rekrutacyjnego są brane pod uwagę łącznie kryteria, o których mowa w art. 131 ust. 2²².

²⁰ Art. 361 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r., Przepisy wprowadzające ustawę Prawo oświatowe*, Dz.U. z 2017 r., poz. 60, zob. <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2017/60/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

²¹ Dz.U. z 2017 r., poz. 59, zob. <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2017/59/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

²² Jw.

O trybie rekrutacji uczniów przybywających z zagranicy – do wyżej wymienionych placówek – decydują przepisy *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2017 r.* Dokument ten dotyczy warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, szkół i placówek osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia²³.

Jak przebiega organizacja zajęć w szkole dwujęzycznej lub w szkole z oddziałami dwujęzycznymi?

Ogólne wytyczne dotyczące organizacji zajęć dydaktycznych w szkole dwujęzycznej lub w szkole z oddziałami dwujęzycznymi podaje *Rozporządzenie z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół*²⁴. Dokument ten określa między innymi obowiązkowe zajęcia na kolejnych etapach edukacyjnych w poszczególnych typach szkół, jak i tygodniowy wymiar godzin zajęć dla uczniów poszczególnych klas na danym etapie.

W szkole podstawowej edukacja dwujęzyczna może być realizowana w VII i VIII klasie. Szczegółowy tygodniowy wymiar godzin przewidzianych na kształcenie językowe na każdym z tych poziomów wynosi po 3 godziny języka obcego nowożytnego oraz po 2 godziny drugiego języka obcego nowożytnego. Ponadto przewidziano po 2 dodatkowe godziny na nauczanie języka obcego nowożytnego będącego drugim językiem nauczania w oddziałach dwujęzycznych²⁵.

W przypadku szkół ponadpodstawowych minimalna ilość godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz tygodniowy rozkład zajęć zależą od typu placówki i długości cyklu nauczania. W przypadku szkół z oddziałami dwujęzycznymi tygodniowy wymiar godzin przewidzianych na kształcenie językowe został określony następująco²⁶:

²³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1655), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/1655/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

²⁴ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz.U. z 2017 r., poz. 703), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/703> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

²⁵ Załącznik nr 1 do *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz.U. z 2017 r., poz. 703), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/703> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

²⁶ Załączniki nr 4 i 5 do *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz.U. z 2017 r., poz. 703), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/703> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

		Liceum ogólnokształcące – 4 lata		Technikum – 5 lat	
		język obcy nowożytny	drugi język obcy nowożytny	język obcy nowożytny	drugi język obcy nowożytny
Tygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych dla poszczególnych klas:	klasa I	3	3	2	2
		+3 ^a		+2 ^a	
	klasa II	3	2	2	2
		+3 ^a		+2 ^a	
	klasa III	3	2	2	2
		+3 ^a		+2 ^a	
	klasa IV	3	2	3	1
		+2 ^a		+2 ^a	
	klasa V	–		3	1
		–		+2 ^a	
Wymiar godzin w całym okresie kształcenia		12	8	12	8
		+11 ^a		+10 ^a	

^a dodatkowe godziny na nauczanie języka obcego nowożytnego będącego drugim językiem nauczania w liceum/technikum dwujęzycznym lub oddziale dwujęzycznym liceum/technikum.

W przypadku technikum dwujęzycznego lub z oddziałami dwujęzycznymi należy pamiętać, że w sytuacji, gdy zakończenie kształcenia zawodowego i teoretycznego przypada na koniec lutego w ostatnim roku nauki, dyrektor technikum ustala tygodniowy wymiar poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zachowaniem wymiaru godzin określonego na realizację obowiązkowych zajęć edukacyjnych²⁷.

W jakich warunkach odbywa się realizacja zajęć zgodnych z nową podstawą programową?

W nowej podstawie programowej²⁸ uszczegółowiono zapisy dotyczące warunków i sposobów realizacji podstawy w praktyce szkolnej, określając zadania nauczyciela, szkoły oraz organu prowadzącego. W zakresie organizacji kształcenia językowego wskazano m.in. na konieczność prowadzenia zajęć z języka obcego w odpowiednio przygotowanej i wyposażonej sali. Wśród niezbędnych pomocy powinny znaleźć się: słowniki, pomoce wizualne, odtwarzacz płyt CD, komplet płyt z programami do nauczania. Zaleca się także dostęp do komputerów z łączem internetowym. Ponadto podkreślono konieczność zapewnienia uczniom kontaktu z autentycznym językiem przez stały dostęp do materiałów źródłowych (filmów, gazet, czasopism, internetu, literatury pięknej, publikacji popularno-naukowych itp.), regularny kontakt z rodzimymi użytkownikami języka oraz uczestnictwo w projektach i programach współpracy oraz wymiany międzynarodowej. Zgodnie z zapisami nowej podstawy programowej kształcenie w zakresie

²⁷ Jw.

²⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/356/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

języka obcego powinno także wspierać i być wspierane przez kształcenie w zakresie pozostałych przedmiotów szkolnych oraz umiejętności ogólnych od najwcześniejszych etapów edukacyjnych.

Za nadrzędny cel kształcenia w zakresie języka obcego nowożytnego na wszystkich etapach edukacyjnych wyodrębnionych w podstawie programowej przyjmuje się skuteczne porozumiewanie się w języku obcym – zarówno w mowie, jak i w piśmie. W procesie kształcenia językowego uczeń powinien dążyć do osiągania coraz wyższego stopnia precyzji w wyrażaniu myśli, a także coraz wyższego stopnia poprawności językowej. Oczekuje się, że uczeń oddziału dwujęzycznego, który kończy trzeci etap edukacyjny, osiągnie poziom biegłości C1 w sześciostopniowej skali poziomów biegłości opisanej w *Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego* (ESOKJ)²⁹ w zakresie produktywnych umiejętności językowych, a w zakresie rozumienia wypowiedzi poziom zbliżony do C2. Ponadto zadaniem nauczyciela jest rozbudzenie w uczniach – w kontekście dziedzictwa kraju ojczystego – zainteresowania dorobkiem kulturowym i cywilizacyjnym danego obszaru językowego oraz rozwijanie wrażliwości międzykulturowej opartej na naturalnej ciekawości i tolerancji wobec innych kultur. Oczekuje się, że uczeń opanuje podstawowy zasób wiedzy na temat danego obszaru językowego z zakresu dziedzin wiedzy, takich jak: literatura, sztuka, historia, geografia, polityka.

Kto może uczyć w oddziałach dwujęzycznych?

Kwalifikacje nauczycieli pracujących w klasach dwujęzycznych reguluje *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli*³⁰. Kwalifikacje do nauczania przedmiotów innych niż języki obce w szkołach dwujęzycznych lub oddziałach dwujęzycznych w szkołach ogólnodostępnych oraz do prowadzenia zajęć w języku obcym posiada osoba, która ma kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły, określone w § 3 ust. 1 i § 4 ust. 1, a w zakresie znajomości języka, w którym naucza lub prowadzi zajęcia:

- 1) ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, na kierunku filologia w specjalności danego języka obcego lub lingwistyki stosowanej w zakresie danego języka obcego, lub
- 2) ukończyła studia pierwszego stopnia:
 - a) na kierunku filologia w zakresie danego języka obcego lub
 - b) w specjalności danego języka obcego lub lingwistyki stosowanej, lub
- 3) ukończyła studia wyższe w kraju, w którym językiem urzędowym jest dany język obcy, lub
- 4) ukończyła nauczycielskie kolegium języków obcych w specjalności danego języka obcego, lub
- 5) legitymuje się świadectwem egzaminu z danego języka obcego w stopniu co najmniej podstawowym, o którym mowa w załączniku do rozporządzenia³¹.

²⁹ *Europejski system opisu kształcenia językowego* (ESOKJ, zob. https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/attachments/ESOKJ_Europejski-System-Opisu.pdf (dostęp: 29 stycznia 2018 r.).

³⁰ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1575), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1575/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

³¹ Kwalifikacje do nauczania w szkołach (oddziałach) dwujęzycznych przedmiotów innych niż języki obce oraz do prowadzenia zajęć w języku obcym posiada osoba, która legitymuje się udokumentowaną znajomością języka na poziomie B2; szczegółowy wykaz certyfikatów i dyplomów potwierdzających wymaganą znajomość języka znajduje się w załączniku do *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1575), zob. <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1575/1> (dostęp: 27 grudnia 2017 r.).

Czy nauczycielom kształcącym w systemie dwujęzycznym przysługuje dodatek do wynagrodzenia?

Nauczycielom prowadzącym zajęcia dydaktyczne w języku obcym w szkołach, w których zajęcia prowadzone są dwujęzycznie – zgodnie z art. 8 pkt. 11 *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 stycznia 2005 r. w sprawie wysokości minimalnych stawek wynagrodzenia zasadniczego nauczycieli, ogólnych warunków przyznawania dodatków do wynagrodzenia zasadniczego oraz wynagradzania za pracę w dniu wolnym*³² – należy się dodatek za pracę w trudnych warunkach.

W drugiej części spotkania specjalista do spraw wspomagania powinien zapoznać się z zamieszczonymi poniżej najczęściej zadawanymi pytaniami dotyczącymi dwujęzyczności. Posłużą one do zapoznania dyrektora z kluczowymi założeniami nauczania dwujęzycznego.

Pytania najczęściej zadawane przez nauczycieli i dyrektorów szkół:

Na czym dokładnie polega nauczanie dwujęzyczne?

Nauczanie dwujęzyczne stanowi realizację jednego z priorytetów europejskiej polityki językowej. Opiera się ono na przekazywaniu treści z zakresu różnych przedmiotów (np.: biologii, historii, fizyki, matematyki) za pomocą języka obcego. Celem takiego nauczania jest opanowanie przez uczniów zakresu materiału zarówno z danego przedmiotu, jak i języka obcego w stopniu zbliżonym do języka ojczystego. Duży nacisk w nauczaniu dwujęzycznym kładzie się opanowanie języka obcego, na poziomie pozwalającym uczniowi porozumiewać się w języku obcym nie tylko w życiu codziennym, ale przede wszystkim, w celach edukacyjnych – a w przyszłości także w celach zawodowych.

Jak w praktyce jest realizowane nauczanie dwujęzyczne w polskich szkołach?

Nauczanie dwujęzyczne jest realizowane w różnorodny sposób, co zależy od wielu czynników (np.: możliwości kadrowych szkoły, poziomu umiejętności językowych uczniów i nauczycieli, stopnia trudności treści przedmiotowych oraz etapu edukacyjnego).

W polskich szkołach najczęściej zakłada się realizację któregoś z opisanych poniżej modeli zintegrowanego kształcenia językowego³³.

Model A, w którym lekcje przedmiotowe są prowadzone głównie w języku obcym, a język polski stosuje się w celu przetłumaczenia ważnej terminologii lub wykorzystuje do podsumowania głównych treści lekcji.

Model B, w którym nauczanie jest prowadzone – w przybliżeniu w równych proporcjach – częściowo w języku obcym i częściowo w języku polskim – (ang. *code-switching*), natomiast wybór języka w kontekście nauczanych treści zależy od przyjętych celów lekcji.

Model C, w którym użycie języka obcego jest ograniczone w trakcie zajęć przedmiotowych i poświęca się mu do 50% czasu lekcji. Język obcy może być wykorzystywany do uzupełniania wiedzy nowymi słowami, terminami, pojęciami itp.

³² *Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie wysokości minimalnych stawek wynagrodzenia zasadniczego nauczycieli, ogólnych warunków przyznawania dodatków do wynagrodzenia zasadniczego oraz wynagradzania za pracę w dniu wolnym od pracy* (Dz.U. z 2014 r., poz. 416), zob. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20140000416> (dostęp: 30 listopada 2017 r.).

³³ Pawlak M., (2010), op. cit., s. 20.

Model D, w którym język obcy jest używany sporadycznie, głównie do realizacji wybranych celów (np.: do podsumowania lekcji przedmiotowych prowadzonych w języku polskim, do lekcji prowadzonej w języku polskim, ale na podstawie materiałów w języku obcym lub w pracy projektowej).

Jaka jest różnica między lekcją dwujęzyczną a tradycyjną lekcją języka obcego?

Najważniejsza różnica polega na tym, że dzięki lekcjom dwujęzycznym uczniowie zdobywają nie tylko wiedzę z danej dziedziny, ale również, posługując się językiem obcym na zajęciach, kształcą swoje umiejętności językowe. Uczniowie – w dobrze prowadzonym nauczaniu dwujęzycznym – zgłębiają treści przedmiotu, posługując się strukturami języka poznanymi wcześniej na lekcji języka obcego. Warto pamiętać, że podczas lekcji dwujęzycznych nauka języka nie jest celem zajęć, ale jedynie środkiem prowadzącym do celu, jaki stanowi poznanie treści przedmiotowych.

Na czym polega rola nauczyciela prowadzącego zajęcia przedmiotowe (np.: z biologii, chemii itp.) w języku obcym w odniesieniu do kwestii językowych?

Nauczyciel z kwalifikacjami językowymi, które umożliwiają kształcenie dwujęzyczne (posiadający certyfikat znajomości języka na poziomie co najmniej B2), charakteryzuje się świadomością gramatyczną pozwalającą na sprawne prowadzenie zajęć w języku obcym. Nie wymaga się od nauczyciela, aby w trakcie prowadzenia lekcji w języku obcym używał terminologii dotyczącej form gramatycznych. Prowadzący zajęcia powinien zwrócić uwagę na umiejętność rozpoznawania przez młodzież struktur językowo-gramatycznych oraz funkcji językowych właściwych dla danych kontekstów. W dalszej perspektywie tak prowadzone nauczanie dwujęzyczne ułatwi uczniom zarówno rozpoznawanie tych struktur, jak i właściwy ich dobór (niezbędny do realizacji celów dydaktycznych na lekcji danego przedmiotu).

Jakie korzyści przynosi uczniom edukacja dwujęzyczna?

Badania pokazują, że uczniowie, którzy uczą się w systemie dwujęzycznym, osiągają takie same lub lepsze rezultaty³⁴ jak młodzież kształcona w systemie jednojęzycznym. Wynika to z faktu, że uczniowie – przyswajając wiedzę w obcym języku – nabywają świadomości metajęzykowej pozwalającej im lepiej porównywać języki, dokonywać trafniejszych wyborów językowych i przekazywać informacje w sposób bardziej zrozumiały. Ponadto edukacja dwujęzyczna stwarza uczniom szansę na wykorzystanie języka jako „narzędzia zdobywania, odkrywania i współtworzenia realnej wiedzy oraz nabywania przydatnych umiejętności”³⁵. Nauczanie dwujęzyczne poszerza horyzonty uczniów, rozwija postawy otwartości i tolerancji, ułatwia funkcjonowanie we współczesnym świecie – w czasach globalizacji i coraz częstszej migracji.

Czy nauczanie dwujęzyczne powinno być zarezerwowane tylko i wyłącznie dla najzdolniejszych uczniów?

Edukacja dwujęzyczna, ze względu na korzyści, jakie ze sobą niesie, powinna być powszechna i dostępna dla wszystkich uczniów. Młodzież, ucząc się nowych treści, jednocześnie ćwiczy umiejętności językowe. Takie postępowanie może sprawiać wrażenie, że kształcenie dwujęzyczne jest zarezerwowane przede wszystkim dla najzdolniejszych i najbardziej pracowitych uczniów. Mając to na uwadze, trzeba pamiętać, że dostępność różnych modeli kształcenia CLIL pozwala nauczycielowi na dobór takiej metody pracy, która będzie dostosowana do potrzeb wszystkich uczniów – także tych słabiej radzących sobie z przyswajaniem treści, jak i tych posia-

³⁴ Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J., op. cit.

³⁵ Pawlak M., (2010), op. cit., s. 24.

dających mniejsze umiejętności językowe. Zatem wybór odpowiednich rozwiązań w kształceniu dwujęzycznym umożliwia jego dostępność dla wszystkich, którzy chcą skorzystać z tej formy edukacji. Wpływ na budowanie motywacji uczniów i zwiększanie ich szans na sukces edukacyjny ma włączenie w proces kształcenia dwujęzycznego takich czynników jak: stawianie celów dydaktycznych adekwatnych do możliwości uczniów, stosowanie odpowiednich technik pracy oraz uwzględnianie różnych stylów uczenia się.

Skąd brać materiały do nauczania dwujęzycznego?

Nauczanie dwujęzyczne wymaga od nauczyciela przeznaczenia większego nakładu czasu na przygotowanie do lekcji. Głównym problemem w nauczaniu dwujęzycznym jest brak materiałów dostosowanych do wymogów podstawy programowej, co oznacza, że nauczyciele, przygotowując zajęcia, muszą spędzić wiele czasu na opracowaniu autorskich pomocy dydaktycznych lub na dostosowaniu już istniejących materiałów do swoich potrzeb.

W poszukiwaniu autentycznych materiałów i pomocy dydaktycznych warto korzystać z zasobów internetu, pamiętając o tym, aby źródła były wiarygodne, a materiały poprawne pod względem językowo-metodycznym. Dodatkowo należy pamiętać o kwestii związanej z zachowaniem praw autorskich. Nauczyciele mogą też zwrócić się o pomoc w pozyskiwaniu materiałów do instytucji promujących język i kulturę kraju nauczanego przez nich języka (np.: British Council, Instytut Goethe'go, Instytut Cervantesa, Instytut Francuski itp.).

Na zakończenie pierwszego spotkania, czyli po zapoznaniu dyrektora z podstawowymi aktami prawnymi i założeniami nauczania dwujęzycznego, specjalista do spraw wspomagania powinien poprosić dyrektora o przeanalizowanie uzyskanych informacji pod kątem zasobów szkoły oraz możliwości finansowych organu prowadzącego. Takie postępowanie będzie pomocne w przygotowaniu harmonogramu prac związanych z otwieraniem oddziału dwujęzycznego w szkole.

Spotkanie drugie

Celem drugiego spotkania specjalisty do spraw wspomagania z dyrektorem szkoły jest analizowanie przyczyn, dla których placówka podjęła decyzję o wprowadzeniu nauczania w systemie dwujęzycznym, sformułowanie celów oraz przygotowanie planu działania. Poniżej przedstawiono przykładowy zestaw pytań, które w trakcie spotkania specjalista do spraw wspomagania może zadać dyrektorowi:

- Co Państwo chcą osiągnąć dzięki wprowadzeniu nauczania dwujęzycznego w szkole?
- Jaka jest Państwa wiedza na temat sposobów realizacji edukacji dwujęzycznej?
- Jakie – Państwa zadaniem – są korzyści z wprowadzenia edukacji dwujęzycznej zarówno dla szkoły czy uczniów, jak i dla nauczycieli?
- Co – według Państwa – zmieni się w funkcjonowaniu szkoły po wprowadzeniu edukacji dwujęzycznej?
- Jakie działania warto – Państwa zdaniem – podjąć, aby przygotować szkołę do działania w systemie dwujęzycznym?
- Kto – według Państwa – może pomóc szkole w procesie wprowadzania systemu dwujęzycznego?

W trakcie rozmowy warto uszczegółowić te pytania tak, aby uzyskane odpowiedzi pomogły sformułować cel i wskazały dyrektorowi kierunek działań, jakie szkoła będzie musiała podjąć na rzecz kształcenia dwujęzycznego.

Przykładowe pytania	Tak	Nie	Muszę zasięgnąć opinii
Czy nauczyciele zatrudnieni w placówce, którą kieruję, są gotowi i chętni do współpracy w procesie zmiany organizacyjnej szkoły?			
Czy wiem, jakie akty prawne regulują funkcjonowanie szkoły prowadzącej nauczanie dwujęzyczne?			
Czy nauczyciele posiadają wystarczające kompetencje językowe, aby prowadzić zajęcia w języku obcym?			
Czy wiem, jaka jest wiedza rady pedagogicznej na temat prowadzenia placówki w systemie nauczania dwujęzycznego?			
Czy wiem, jakie będą potrzeby nauczycieli w obszarze doskonalenia zawodowego?			
Czy nauczyciele są gotowi do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych?			
Czy wiem, na jakie wsparcie może liczyć szkoła ze strony placówek doskonalenia nauczycieli oraz innych instytucji zajmujących się promocją nauczania dwujęzycznego?			
Czy wiem, w jaki sposób wybiorę spośród nauczycieli zespół do spraw wprowadzania dwujęzyczności i wskażę koordynatora tej grupy?			
Czy wiem, w jaki sposób mogę monitorować proces wprowadzania nauczania dwujęzycznego?			
Czy wiem, jakiej pomocy będą potrzebować uczniowie do realizacji podstawy programowej w systemie dwujęzycznym?			
Czy wiem, w jaki sposób mogę zaangażować rodziców w bliższą współpracę ze szkołą przy wprowadzaniu nauczania dwujęzycznego?			
Czy wprowadzenie nauczania dwujęzycznego poszerzy ofertę edukacyjną naszej szkoły?			
Czy chcę wprowadzić do szkoły oddziały z nauczaniem dwujęzycznym, czy myślę o przekształceniu placówki w szkołę dwujęzyczną?			
Czy wiem, jakie obecne zasoby szkoły mogę wykorzystać do wprowadzenia nauczania dwujęzycznego?			

Wszelkie wątpliwości, pytania i refleksje, które pojawią się po wypełnieniu powyższej tabeli, dyrektor może skonsultować ze specjalistą do spraw wspomagania, nauczycielami, uczniami oraz rodzicami.

Spotkanie trzecie

Kolejne spotkanie z dyrektorem szkoły dotyczy oceny posiadanych zasobów kadrowych w kontekście planowanej zmiany oraz analizy potrzeb szkoły w zakresie podnoszenia kwalifikacji i rozwijania kompetencji nauczycieli.

Specjalista do spraw wspomagania wraz z dyrektorem, kierując się zapisami aktów prawnych, analizując, czy placówka ma możliwości kadrowe, aby wprowadzić w szkole nauczanie dwujęzyczne. Należy w tym celu określić, którzy z nauczycieli będą prowadzić zajęcia przedmiotowe

w języku obcym i przeanalizować kwalifikacje tych osób, uwzględniając ich stopień znajomości języka obcego oraz jego formalne potwierdzenie. Bardzo ważne jest, aby dobór przedmiotów nauczanych w systemie dwujęzycznym był związany z profilem klasy i zapewniał naukę przedmiotów w pełnym cyklu kształcenia.

Współcześnie brakuje nauczycieli uczących w systemie dwujęzycznym. Do niedawna żadna instytucja nie oferowała studiów czy kursów przygotowujących nauczycieli do pracy w tym modelu kształcenia. Obecnie niektóre uniwersytety³⁶ – ze względu na rosnące zapotrzebowanie na nauczycieli posiadających zdolność prowadzenia zajęć w systemie dwujęzycznym – mają w swojej ofercie studia podyplomowe w zakresie zintegrowanego kształcenia przedmiotowo-językowego. Celem tego typu studiów jest przede wszystkim podniesienie kompetencji z zakresu języka obcego oraz metodyki nauczania dwujęzycznego. Trzeba jednak pamiętać o tym, że chociaż kształcenie nauczycieli w owym obszarze jest przydatne i rozwijające, niemniej jednak studia takie nie dają formalnych kwalifikacji do nauczania w systemie dwujęzycznym. Aby zdobyć kompetencje uprawniające do prowadzenia lekcji przedmiotowych w systemie dwujęzycznym, nauczyciel musi posiadać kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela danego przedmiotu w określonym typie szkoły oraz certyfikat potwierdzający biegłość językową na poziomie B2 (według ESOKJ).

Dyrektor szkoły, przeprowadziwszy analizę posiadanych zasobów kadrowych w kontekście wymagań formalnych dotyczących kwalifikacji do nauczania w oddziale dwujęzycznym, powinien wskazać osoby, które:

- mogłyby, posiadając pełne kwalifikacje do nauczania języka obcego, podjąć studia podyplomowe w zakresie drugiego przedmiotu;
- chciałyby, posiadając pełne kwalifikacje do nauczania danego przedmiotu, uzupełnić kwalifikacje językowe poprzez zdobycie stosownego certyfikatu.

Najważniejszym wyzwaniem, stojącym przed dyrektorem placówki kształcącej w systemie dwujęzycznym, jest znalezienie wśród nauczycieli takich osób, które będą chętne do doskonalenia swoich umiejętności zarówno przedmiotowych, jak i językowych. Zadanie dyrektora polega na wspieraniu tych konkretnych nauczycieli w realizowaniu różnych form doskonalenia zawodowego organizowanych zarówno w kraju, jak i za granicą. Dobrym pomysłem wydaje się również nawiązanie współpracy z uczelniami kształcącymi przyszłych nauczycieli języków obcych, którzy w ramach praktyk mogliby prowadzić zajęcia językowe dla pracowników dydaktycznych szkoły planującej wprowadzenie systemu kształcenia dwujęzycznego. Dyrektor, rozważywszy warunki w placówce, może opracować harmonogram działań kadry pedagogicznej w zakresie jej przygotowania językowego i merytorycznego podczas realizacji nowych wyzwań edukacyjnych (**Załącznik 1.**)

³⁶ Do takich uniwersytetów można zaliczyć np.: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Dolnośląską Szkołę Wyższą we Wrocławiu.

Załącznik 1. Przykładowy harmonogram działań na rzecz podnoszenia kwalifikacji i rozwijania kompetencji

Etap działań	Cel	Sposób realizacji	Termin realizacji	Osoby odpowiedzialne za realizację zadań	Osoby odpowiedzialne za monitorowanie zadań	Uwagi
przygotowanie do prowadzenia zajęć w języku obcym	uzyskanie świadectwa potwierdzającego znajomość języka obcego na poziomie B2	uczestnictwo w kursie języka obcego/praca własna – samokształcenie	cały rok szkolny	nauczyciel	koordynator zespołu	

Na zakończenie spotkań z dyrektorem specjalista do spraw wspomagania może podsumować zebrane dotychczas informacje o uwarunkowaniach prawnych oraz założeniach edukacji dwujęzycznej w kontekście potrzeb i możliwości szkoły. Takie postępowanie umożliwi dyrektorowi przygotowanie całościowego planu związanego z wprowadzaniem nauczania dwujęzycznego w szkole. Na tym etapie prac dyrektor szkoły może powołać zespół do spraw wdrożenia zmian, a jego koordynatora uczynić osobą odpowiedzialną za współpracę ze specjalistą do spraw wspomagania. To współdziałanie powinno polegać na ustaleniu priorytetów dotyczących zmian w szkole. Należy ustalić, od czego placówka rozpocznie przygotowania (np. kształcenie językowe nauczycieli, zebranie właściwej literatury fachowej, przedstawienie listy placówek, z którymi szkoła może współpracować – mogą to być instytucje wspierające i promujące naukę w konkretnym języku obcym bądź inne szkoły posiadające doświadczenie w prowadzeniu nauki w systemem dwujęzycznym).

Warto, aby tak opracowany plan działań został przedstawiony społeczności szkolnej. Pozwoli to w pełny sposób włączyć zarówno nauczycieli, uczniów, jak i rodziców w proces wprowadzania w szkole systemu kształcenia dwujęzycznego.

3.2. Spotkania z radą pedagogiczną

Spotkania z radą pedagogiczną, podobnie jak spotkania z dyrektorem, mają na celu przekazanie podstawowych informacji na temat dwujęzyczności oraz przeprowadzenie diagnozy potrzeb w kontekście tego obszaru pracy szkoły. Nauczyciele danej placówki muszą dobrze poznać i zrozumieć założenia edukacji dwujęzycznej, aby w przyszłości z powodzeniem stosować jej elementy podczas lekcji.

Uwaga:

Rolą specjalisty do spraw wspomagania jest nie tylko udzielanie danej placówce pomocy w trakcie wdrażania systemu nauczania dwujęzycznego, ale również wspieranie tych spośród szkół, które mają już w swej ofercie nauczanie dwujęzyczne. Rola specjalisty do spraw wspomagania – w odniesieniu do placówek realizujących już kształcenie w systemie dwujęzycznym – dotyczy wsparcia metodycznego nauczycieli. W tym celu specjalista do spraw wspomagania może posłużyć się materiałami zawartymi w kolejnych częściach poradnika.

W ramach współpracy z radą pedagogiczną specjalista do spraw wspomagania może zaplanować dwa lub trzy spotkania, których celem będzie przedstawienie i omówienie najważniejszych kwestii związanych z dwujęzycznością, w tym:

- zapoznanie rady pedagogicznej z teoretycznymi i praktycznymi aspektami nauczania dwujęzycznego oraz przedstawienie korzyści, które wynikają z edukacji dwujęzycznej;
- zaprezentowanie przyszłych pożytków mogących zachęcić placówkę do wprowadzenia zmian w systemie kształcenia;
- przeprowadzenie wśród członków rady pedagogicznej badań (takich jak zogniskowany wywiad grupowy, ankieta) określających potrzeby nauczycieli, którzy mieliby kształcić młodzież w systemie dwujęzycznym – w celu zapewnienia im wsparcia podczas procesu wprowadzania zmian.

Spotkanie pierwsze

Celem pierwszego spotkania z radą pedagogiczną jest zapoznanie z podstawowymi założeniami dotyczącymi kształcenia dwujęzycznego (m.in. w zakresie możliwych form realizacji nauczania dwujęzycznego w modelu 4C i jego implikacji dla organizacji zajęć dwujęzycznych), a także wskazanie korzyści płynących z edukacji w systemie dwujęzycznym zarówno dla nauczycieli, jak i uczniów.

Specjalista do spraw wspomagania, przekazując informacje dotyczące planowanych zmian w systemie kształcenia przyjętym w placówce, może wykorzystać metodę burzy mózgów oraz mapę skojarzeń związanych z dwujęzycznością. Metoda ta pozwala na sprawdzenie poziomu wiedzy nauczycieli na temat dwujęzyczności, przedstawienie modelu 4C, a także określenie jego wpływu na sposób prowadzenia lekcji.

Rysunek 2. Skojarzenia związane z nauczaniem dwujęzycznym

Aby przedstawić korzyści płynące z uczenia się w systemie dwujęzycznym, specjalista do spraw wspomagania może wykorzystać na spotkaniu rady pedagogicznej zaprezentowane tu zadanie. Przed spotkaniem z radą pedagogiczną należy pociąć tabelę zamieszczoną poniżej na wiersze zawierające pojedyncze sformułowania. Uczestnicy spotkania dopasowują korzyści wynikające z dwujęzyczności do określonych kategorii. Poniższe rozwiązania uwzględnione w tabeli nie stanowią jedynych prawidłowych odpowiedzi, są tylko propozycjami autorów.

1. Interdyscyplinarność
- wspieranie rozwoju umiejętności językowych podczas lekcji innych przedmiotów - wspieranie rozwoju treści przedmiotowych podczas lekcji języka obcego - integracja przedmiotowa - zmuszanie do refleksji w trakcie procesu uczenia - organizowanie procesu uczenia przez realizację projektów i tematów międzyprzedmiotowych
2. Bezpieczne i motywujące środowisko do uczenia się
- przedstawianie treści i języka w sposób wizualny - zwiększanie pewności siebie poprzez eksperymentowanie z językiem i treścią - wykorzystywanie materiałów autentycznych - zwiększanie świadomości językowej
3. Autentyczność
- prowadzenie komunikacji w sposób naturalny - zbieżność tematyki zajęć z zainteresowaniami uczniów - realizowanie tematów zajęć w sposób ciekawy, wiarygodny i oparty na bieżących wydarzeniach - korzystanie z materiałów internetowych
4. Aktywna nauka
- częstsze komunikowanie się uczniów z koleżankami/kolegami niż z nauczycielem - samodzielne ocenianie przez uczniów własnych postępów - współpraca między uczniami - objaśnianie znaczeń i struktur językowych w trakcie uczenia - pełnienie przez nauczyciela roli facylitatora, mediatora
5. Technika rusztowania
- korzystanie z wiedzy, umiejętności, zainteresowań uczniów - systematyczne uczenie się - metody nauczania dostosowane do preferencji uczniów wykorzystujących różne style uczenia się - zachęcanie do kreatywnego i krytycznego myślenia - rozbudzanie ciekawości i zachęcanie do dochodzenia do wiedzy

Podczas spotkania z radą pedagogiczną istotnym zadaniem specjalisty do spraw wspomagania jest wspieranie nauczycieli w zrozumieniu istoty dwujęzyczności, a także zdiagnozowanie – na podstawie powyżej zaprezentowanych zadań – potrzeb danej placówki wynikających ze wstępnej dyskusji z nauczycielami.

Wnioski z pierwszego spotkania specjalisty do spraw wspomagania z radą pedagogiczną mogą dotyczyć korzyści płynących z kształcenia dwujęzycznego. Zgodnie z tym podsumowanie może wyglądać następująco:

Korzyści płynące z kształcenia dwujęzycznego (w systemie CLIL):

- rozwijanie kompetencji językowych uczniów poprzez jednoczesne pogłębianie ich wiedzy przedmiotowej;
- rozwijanie procesów myślowych i myślenia twórczego młodzieży;
- rozwijanie umiejętności komunikacyjnych uczniów w zakresie wszystkich sprawności językowych;
- rozwijanie w młodych ludziach świadomości międzykulturowej;
- motywowanie uczniów do nauki poprzez zapewnienie im lepszych perspektyw na przyszłość (np. możliwości studiowania w języku obcym).

Na zakończenie spotkania specjalista do spraw wspomagania, wykorzystując metodę rundki³⁷, może poprosić nauczycieli o podzielenie się refleksjami na temat tego, czy i jak wprowadzenie edukacji dwujęzycznej w placówce wpłynie bezpośrednio na ich pracę, jakie mają obawy oraz jakie widzą dla siebie korzyści.

Spotkanie drugie

Podczas drugiego spotkania specjalista do spraw wspomagania przeprowadza z radą pedagogiczną zogniskowany wywiad grupowy. Jego celem jest uzyskanie jak największej ilości informacji na temat potrzeb i oczekiwań nauczycieli wobec wprowadzenia kształcenia dwujęzycznego (**Załącznik 2.**). Na podstawie wniosków z wywiadu nauczyciele formułują konkretne cele, które będą się starali zrealizować w trakcie wprowadzania zmian w placówce. Cele, podzielone na krótkoterminowe i długoterminowe, ułatwią zarówno dyrektorowi, jak i nauczycielom monitorowanie na bieżąco efektów działań, a także pomogą systematycznie wprowadzać zmiany w trakcie całego procesu wdrażania w szkole dwujęzycznego modelu kształcenia.

W celu efektywnego wdrożenia systemu kształcenia dwujęzycznego będzie potrzebne zaangażowanie całej społeczności szkolnej: osoby zarządzającej i kierującej szkołą, nauczycieli, uczniów, jak również ich rodziców. Istotne jest, aby wszyscy uczestniczyli w tej długofalowej i wielopłaszczyznowej zmianie pracy szkoły.

³⁷ Metoda rundki jest formą pracy w kole, umożliwiającą każdemu z uczestników podzielenie się z innymi własnymi odczuciami, wrażeniami, opiniami.

Załącznik 2. Zogniskowany wywiad grupowy

Przykładowe pytania skierowane do nauczycieli pragnących pracować w systemie kształcenia dwujęzycznego	Odpowiedzi
1. Jaka jest moja wiedza na temat nauczania dwujęzycznego?	
2. Jak oceniam swoje przygotowanie/ kompetencje do wprowadzenia zmian w szkole?	
3. Jakie dostrzegam korzyści z prowadzenia zajęć w systemie dwujęzycznym? Co uczniowie mogą zyskać dzięki zajęciom prowadzonym w systemie dwujęzycznym?	
4. Jakiego rodzaju wsparcia będę oczekiwać ze strony specjalisty do spraw wspomagania?	
5. Jakiego wsparcia oczekuję ze strony dyrekcji lub innych nauczycieli?	
6. Jakie zmiany w mojej pracy niesie wprowadzenie systemu dwujęzycznego w szkole?	
7. Jakie będą moje zadania w kontekście nadchodzących zmian?	
8. W jaki sposób moje działania przyczynią się do osiągnięcia zmian zamierzonych przez szkołę?	

Specjalista do spraw wspomagania – w zależności od postaw członków rady pedagogicznej wobec wprowadzanych zmian – organizuje dodatkowe spotkania dla nauczycieli w celu wyjaśnienia kwestii problematycznych oraz rozwiania wątpliwości, które są naturalnym zjawiskiem na początkowym etapie wprowadzania systemu dwujęzycznego.

Spotkanie trzecie

Podczas kolejnego spotkania z radą pedagogiczną specjalista do spraw wspomagania przeprowadza szczegółową ankietę dla nauczycieli i określa w sposób precyzyjny obszary wsparcia (**Załącznik 3.**).

Załącznik 3. Ankieta dla nauczycieli pracujących w systemie dwujęzycznym lub nauczycieli zamierzających podjąć kształcenie młodzieży w systemie dwujęzycznym

Pytania	Tak	Nie potrafię określić	Zdecydowanie potrzebuję wsparcia
1. Czy znam zasady naczania dwujęzycznego, bazującego na elementach 4C?			
2. Czy potrafię zaplanować lekcję w systemie dwujęzycznym?			
3. Czy znam zasady dotyczące stosowania języka obcego w kontekście gramatyki?			
4. Czy wiem, w jaki sposób i gdzie znaleźć materiały do zajęć, a także w jaki sposób przystosować te materiały do tematu lekcji i potrzeb zespołu klasowego?			
5. Czy wiem, z jakich narzędzi powinienam/powinienem korzystać na lekcji?			
6. Czy potrafię oceniać w systemie dwujęzycznym?			
7. Czy wiem, jakie etapy muszę wyodrębnić w zajęciach prowadzonych w systemie dwujęzycznym?			

Specjalista do spraw wspomagania – po przeprowadzeniu ankiety pozwalającej na dokładne rozpoznanie potrzeb nauczycieli – określa szczegółowe obszary wsparcia rady pedagogicznej. Ponadto specjalista do spraw wspomagania wspiera nauczycieli w opracowaniu harmonogramu działań, który ułatwi efektywne wdrażanie zmiany systemu kształcenia, a także wpłynie na poprawę jakości zajęć prowadzonych zgodnie z wybranym modelem.

W ramach wsparcia szkoły w procesie wdrażania systemu kształcenia dwujęzycznego można podjąć różnorodne działania, które dotyczą całej rady pedagogicznej – w formie szkoleń wewnętrznych rady pedagogicznej z udziałem specjalisty lub eksperta zewnętrznego (np. pracownika poradni psychologiczno-pedagogicznej lub eksperta metodyki nauczania). Pracownik poradni psychologiczno-pedagogicznej może wspierać radę pedagogiczną przez organizowanie dla niej warsztatów o następującej tematyce:

- sposoby pracy na lekcji (inteligencje wielorakie),
- praca z uczniem dyslektycznym lub zdolnym,
- motywowanie uczniów do dodatkowej pracy,

- system nagradzania uczniów i oceniania (szczególnie oceniania kształtującego),
- techniki poprawy koncentracji i uwagi,
- sposoby radzenia sobie ze stresem oraz w sytuacjach trudnych.

Ekspert metodyki nauczania może wspomóc radę pedagogiczną w obszarach takich jak:

- planowanie lekcji,
- techniki pracy na zajęciach,
- ćwiczenie wymowy,
- wykorzystanie na lekcjach nowych technologii oraz tablicy interaktywnej,
- stosowanie materiałów wizualnych na zajęciach,
- tworzenie na lekcjach gier interaktywnych i ćwiczeń,
- wykorzystanie rozgrzewek językowych,
- nowoczesne techniki pracy z tekstem i słownictwem.

Dodatkowym przejawem wsparcia udzielanego przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną może być również organizacja zajęć psychoedukacyjnych zarówno dla uczniów, jak i ich rodziców/opiekunów. Tematy mogą obejmować następujące kwestie:

- jak efektywnie komunikować się?
- jak rozpoznawać emocje? w jaki sposób na nie reagować?
- jak pomóc uczniom w nauce?

Także biblioteki mogą prowadzić działania wspomagające nauczycieli. W tym przypadku wsparcie może dotyczyć:

- gromadzenia literatury fachowej z zakresu dwujęzyczności (poradników metodycznych oraz podręczników do nauczania przedmiotów wydawanych w języku obcym),
- organizowania zajęć edukacyjnych na temat kultury danego kraju oraz spotkań z ciekawymi osobami pochodzącymi z zagranicy,
- wspomagania szkół i placówek w zakresie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnej.

Działania wspomagające mogą także dotyczyć wspierania zespołów przedmiotowych, przyjmując formę konsultacji albo lekcji otwartych dla nauczycieli. Specjalista do spraw wspomagania może też udzielać konkretnemu nauczycielowi wsparcia indywidualnego.

Radom pedagogicznym zaleca się sporządzenie – we współpracy ze specjalistą do spraw wspomagania – harmonogramu działań (**Załącznik 4.**) określającego jasno sprecyzowane cele i zakres działań, jakie powinna podjąć placówka. Taki harmonogram pozwoli zaangażować wszystkich nauczycieli w proces realizacji zaplanowanych zmian.

Załącznik 4. Przykładowy harmonogram działań w szkole

Data rozpoczęcia	Data zakończenia	Zadanie	Ocena/ przewidziany efekt realizacji zadania	Rola specjalisty do spraw wspomagania	Rola dyrektora/ koordynatora zespo- łu przedmiotowego/ rady pedagogicznej	Osoby zaangażo- wane w realiza- cję zadania	Liczba godzin przewidzianych na realizację zadania

Uwaga:

Aby dokonać oceny skuteczności zaplanowanych i podjętych działań, warto opracować sposób ich ewaluacji. W tym celu przydatne może okazać się sporządzenie ankiety dla uczniów i/lub rodziców mającej na celu uzyskanie informacji zwrotnej na temat badanego zagadnienia. Przygotowaniem takiej ankiety mogą zająć się nauczyciele zaangażowani w edukację dwujęzyczną oraz koordynator ds. dwujęzyczności. Zebrane wyniki powinny zostać przedstawione radzie pedagogicznej. Rekomenduje się przeprowadzenie oceny działań związanych z wprowadzaniem systemu dwujęzyczności w ramach wewnętrznej ewaluacji pracy szkoły, przeprowadzanej zgodnie z rozporządzeniem o nadzorze pedagogicznym³⁸.

3.3. Współpraca nauczycieli przedmiotu i języka obcego

Skuteczne wprowadzenie systemu dwujęzyczności w szkole zależy przede wszystkim od kwalifikacji nauczycieli, ich gotowości do podnoszenia swoich kompetencji językowych i kompetencji metodycznych, a także od wprowadzenia zasad współpracy nauczyciela prowadzącego zajęcia danego przedmiotu w języku obcym z nauczycielem języka obcego. Zasadniczym elementem tego wspólnego działania jest zwrócenie uwagi na stałe komunikowanie się w trakcie planowania procesu nauczania, diagnozowania problemów i stosowania odpowiednich mechanizmów ich rozwiązywania. Dyrektor szkoły – w celu jak najlepszej integracji treści i języka – może powołać zespół do spraw dwujęzyczności. Grupa ta powinna składać się ze wszystkich nauczycieli prowadzących zajęcia przedmiotowe w języku obcym oraz nauczycieli języków obcych, w których te przedmioty są nauczane.

W tej części poradnika omówimy zasady współpracy nawiązywanej w ramach działania zespołu do spraw dwujęzyczności.

Współpraca nauczycieli języka obcego z nauczycielami przedmiotu

W procesie wprowadzania systemu kształcenia dwujęzycznego w szkole ważną rolę odgrywa współpraca nauczyciela języka obcego z nauczycielem/nauczycielami przedmiotu. Liz Dale i Rosie Tanner³⁹ wskazują, że współpraca nauczycieli może odbywać się:

- **przed lekcją** (nauczyciel języka obcego pomaga nauczycielowi przedmiotu w tworzeniu materiałów do pracy poprzez: przygotowanie ćwiczeń językowych, ocenianie poziomu zaawansowania języka używanego w ćwiczeniach, zwrócenie uwagi na język zastosowany w poleceniach);
- **w trakcie lekcji** (nauczyciel języka obserwuje zajęcia prowadzone przez nauczyciela przedmiotu, a następnie udziela informacji zwrotnej na temat najczęściej popełnianych przez uczniów błędów językowych, odnotowuje problemy z użyciem języka obcego i pracuje nad nimi podczas swoich zajęć, a także przypomina młodzieży o różnych strategiach uczenia się języka, które mogą być wykorzystane w trakcie uczenia się przedmiotu w języku obcym);
- **po lekcji** (nauczyciel języka może na swoich zajęciach przeprowadzić ćwiczenia odnoszące się do najczęściej popełnianych błędów językowych; może wesprzeć uczniów, przygotowując im dodatkowe ćwiczenia utrwalające wiedzę z zakresu gramatyki lub znajomość ade-

³⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z 2017 r., poz. 1658), zob. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001658> (dostęp: 15 maja 2018 r.).

³⁹ Dale L., Tanner R., (2012), *CLIL Activities: A Resource for Subject and Language Teachers*, Cambridge: University Press, s. 21–22.

kwatnego słownictwa; może wpleść temat omawianych zajęć przedmiotowych w strukturę swojej lekcji; może się odnieść, używając języka obcego, do prac uczniów, które powstały na zajęciach danego przedmiotu; nauczyciel języka i nauczyciel przedmiotu mogą też wspólnie oceniać postępy uczniów w obszarze znajomości języka i umiejętności jego stosowania).

W trakcie takich spotkań zespół wypracowuje **model współpracy**, uwzględniając cały proces przygotowania lekcji dwujęzycznej, w tym wskazanie poszczególnych etapów zajęć: **przed lekcją, w trakcie lekcji** oraz **po lekcji**. Współpraca powinna opierać się na wzajemnej pomocy zarówno w zakresie językowym, jak i przedmiotowym.

Kwestie wymagające omówienia **przed lekcją**:

- wybór odpowiednich materiałów;
- wskazanie przez nauczyciela języka obcego źródeł, z których uczniowie mogą korzystać na lekcji przedmiotu;
- pomoc przy adaptacji materiałów;
- wsparcie językowe dla nauczyciela przedmiotu, szczególnie w zakresie słownictwa i gramatyki;
- wskazówki dotyczące wydawania instrukcji w trakcie lekcji;
- pomoc przy konstruowaniu testu na zajęcia;
- ustalenie celów lekcji w obszarach 4C.

Nauczyciele języka obcego oraz nauczyciele przedmiotu powinni być również zachęceni do regularnego wzajemnego obserwowania zajęć.

Aspekty wymagające obserwacji **w trakcie lekcji** prowadzonych przez nauczyciela przedmiotu:

- język instrukcji nauczyciela przedmiotu;
- sposób wprowadzania nowego słownictwa przez nauczyciela przedmiotu;
- rodzaj zadawanych pytań (pytania wyższego czy pytania niższego rzędu? pytania otwarte czy pytania zamknięte?);
- formy aktywizowania uczniów;
- metody pracy;
- rodzaje organizatorów graficznych stosowanych na lekcji;
- sposób oceniania;
- realizacja zasady 4C.

Zagadnienia wymagające omówienia **po lekcji**:

- spostrzeżenia na temat kwestii wymienionych w punktach powyżej;
- sposoby zwiększenia integracji międzyprzedmiotowej;
- obszary wymagające pilnego wsparcia językowego bądź przedmiotowego;
- ewaluacja postępów uczniów w odniesieniu do języka;
- plan działań na kolejny tydzień (ustalenie celu do realizacji w następnym tygodniu).

W trakcie warsztatu nauczyciele omawiają wspomniane wyżej kwestie, a w przypadku wątpliwości lub pytań konsultują się ze specjalistą do spraw wspomagania.

Podczas planowania dalszych działań na rzecz wspierania nauczycieli, którzy realizują zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe, należy zwrócić uwagę zarówno na organizację spotkań rady pedagogicznej z tymi przedstawicielami (np. terminy spotkań), jak i na tematykę spotkań zespołu nauczycieli. Istotne jest, aby zebrania były dokładnie zaplanowane, wynikały z rzeczywistych i bieżących potrzeb nauczycieli. Wśród tematów, które mogą wymagać szerszego omówienia, powinny znaleźć się np. kwestie związane z realizacją zasad kształcenia

językowo-przedmiotowego w obrębie języka, jak i te związane z materiałami dydaktycznymi, motywowaniem oraz ocenianiem uczniów itp.

W celu monitorowania własnej pracy dydaktycznej nauczyciele mogą skorzystać z arkusza ewaluacyjnego (**Załącznik 5.**).

Załącznik 5. Arkusz obserwacyjny dla nauczycieli języka obcego i nauczycieli przedmiotu⁴⁰

Cele nauczyciela w systemie dwujęzycznym	Wskaźniki	Zaobserwowano	Nie zaobserwowano (-)	Nie dotyczy (0)	Uwagi
1. Integracja języka i treści					
1.1. Nauczyciel precyzuje – w odniesieniu do języka i treści – cele lekcji.	Cele są przedstawione w zrozumiałym sposobie i zostają zapisane (np. na tablicy).				
1.2. Nauczyciel korzysta z autentycznych źródeł w celu przekazywania zarówno treści, jak i języka.	Uczniowie znają źródła materiałów.				
1.3. Nauczyciel posługuje się treściami i językiem, które wcześniej zostały określone w planie lekcji.	Uczniowie nie mają problemów z wykonywaniem zadań w zakresie treści i języka.				
1.4. Lekcja odbywa się według ściśle określonego schematu.	Rozgrzewka, praca z tekstem, podsumowanie.				
2. Stworzenie odpowiedniego środowiska do nauki					
2.1. Nauczyciel stwarza przyjazne i bezpieczne środowisko do nauki.	Lekcja składa się z określonych etapów, które są uczniom znane. Młodzież wspiera się nawzajem w procesie kształcenia, a także nie boi się eksperymentować z językiem.				
2.2. Nauczyciel przekazuje uczniom odpowiednie treści ustnie lub wykorzystuje materiały autentyczne przeznaczone do słuchania.	Treść jest zgodna z podstawą programową. Uczniowie mają dostęp do pomocy językowych, takich jak: słowniki, mapy, atlasy itp.				
2.3. Nauczyciel stwarza uczniom warunki do rozwijania umiejętności mówienia i pisania.	Młodzież mówi więcej niż nauczyciel. Wszyscy uczniowie mają taką samą możliwość wyrażania się.				
2.4. Nauczyciel organizuje salę lekcyjną w sposób sprzyjający uczeniu się.	Nauczyciel eksponuje prace uczniów w sali lekcyjnej. Odpowiednie ustawienie stolików i krzeseł stwarza dobre warunki do pracy w grupach i w parach.				

⁴⁰ Za: Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J., op. cit.

3. Ułatwianie uczniom zrozumienia treści i języka			
3.1. Nauczyciel korzysta z języka ciała, gestów i autentycznych przedmiotów (gazety, ulotki itp.) w celu przekazania informacji.	Uczniowie mają dostęp do obrazków, map, tablic oraz artefaktów.		
3.2. Nauczyciel w trakcie zajęć odwołuje się do wiedzy już zdobytej przez uczniów, a także do ich doświadczeń.	Uczniowie mają okazję łączyć nową wiedzę z wcześniej poznanymi informacjami.		
3.3. Nauczyciel, pragnąc ułatwić uczniom zrozumienie zadania głównego, stosuje ćwiczenia wprowadzające do tego zagadnienia.	Nauczyciel korzysta z organizatorów graficznych.		
3.4. Nauczyciel ułatwia uczniom zrozumienie zadania, upraszcza złożone informacje.	Nauczyciel upraszcza złożone teksty, wykorzystując synonimy (tzw. <i>language frames</i>) i inne modyfikacje.		
3.5. Nauczyciel upewnia się, że uczniowie rozumieją omawiane przez niego zagadnienia.	Uczniowie w trakcie lekcji sygnalizują nauczycielowi problemy dotyczące treści lub języka.		
3.6. Nauczyciel, mając na uwadze poziom możliwości percepcyjnych uczniów, odpowiednio modyfikuje materiał.	Nauczyciel adaptuje teksty, skracając je, upraszczając, zamieszczając glosariusze itp.		
4. Dostosowanie języka instrukcji do możliwości percepcyjnych uczniów			
4.1. Nauczyciel nie podnosi głosu, mówi jasno i wolno.	Uczniowie rozumieją polecenia nauczyciela.		
4.2. Nauczyciel dostosowuje język do potrzeb uczniów.	Nauczyciel powtarza przekazywane informacje w zróżnicowany sposób.		
4.3. Nauczyciel nie dominuje na lekcji.	Uczniowie mają swobodę wypowiedziania się.		
4.4. Nauczyciel pełni rolę wzorca językowego dla uczniów.	Nauczyciel posługuje się językiem poprawnym pod względem gramatycznym i fonetycznym.		
5. Angażowanie i motywowanie uczniów			
5.1. Nauczyciel planuje i stosuje techniki, które zachęcają uczniów do mówienia, a także wykorzystują procesy myślowe wyższego rzędu.	Uczniowie biorą udział w dyskusjach. Młodzież wykorzystuje elementy krytycznego i kreatywnego myślenia.		
5.2. Nauczyciel, wykorzystując techniki wzbudzające ciekawość uczniów, motywuje ich.	Uczniowie pracują w grupach i w parach. Młodzież przygotowuje prezentacje, debaty oraz odgrywa scenki.		
5.3. Nauczyciel stwarza warunki do wykorzystywania pomocy koleżeńskiej.	Uczniowie mają okazję do wspólnego uczenia się, pomagania sobie w rozwiązywaniu zadań oraz wzajemnego poprawiania się.		

5.4. Nauczyciel przypomina uczniom cele lekcji lub poszczególnych jej etapów.	Uczniowie wiedzą, w jakim celu wykonują dane zadanie.		
6. Dostosowanie do różnych stylów uczenia się			
6.1. Nauczyciel uwzględnia różne style uczenia się uczniów.	Wszyscy uczniowie są motywowani do pracy. Nauczyciel korzysta z technik, które wspomagają uczniów o zróżnicowanym poziomie możliwości percepcyjnych.		
6.2. Nauczyciel uwzględnia zainteresowania uczniów, ich opinie oraz potrzeby.	Uczniowie mogą wybierać tematy do dyskusji, kolejność zagadnień oraz – w miarę możliwości – rodzaj wykonywanych zadań.		
6.3. Nauczyciel dostosowuje ćwiczenia do możliwości uczniów.	Uczniowie mają możliwość wyboru zadań o różnym stopniu trudności, dostosowanych do różnych stylów uczenia się.		
7. Stwarzanie możliwości regularnego wzrostu kompetencji uczniów w zakresie treści przedmiotowych i języka			
7.1. Nauczyciel umożliwia uczniom ocenę ich wiedzy i języka.	Uczniowie stosują samoocenę i/lub ocenę koleżeńską.		
7.2. Nauczyciel wykorzystuje różnorodne techniki do przekazywania informacji zwrotnych.	Nauczyciel wskazuje na luki w wiedzy uczniów i zachęca młodzież do dalszej refleksji. Prowadzący zajęcia, mając na uwadze kwestie językowe, prosi uczniów o powtórzenie pewnych sformułowań, wyjaśnienie ich. Nauczyciel stosuje różne techniki poprawy błędów językowych.		
7.3. Nauczyciel poprawia błędy językowe uczniów, które występują zarówno w ich wypowiedziach pisemnych, jak i ustnych.	Wypowiedzi nauczyciela stanowią wzór prawidłowego użycia języka obcego. Prowadzący zajęcia zachęca młodzież do wzajemnego poprawiania błędów.		
7.4. Nauczyciel określa okoliczności, w których informacja zwrotna dotyczy treści, a także wskazuje sytuacje, w których informacja zwrotna odnosi się do języka.	Nauczyciel zadaje pytania korygujące treść lub zastosowanie języka.		

3.4. Współpraca z uczniami i rodzicami

Warto, aby doradca do spraw wspomagania, towarzysząc szkołom w procesie tworzenia i funkcjonowania oddziałów dwujęzycznych, zwrócił uwagę nauczycieli na istotną rolę współpracy z rodzicami i uczniami. Celem działań skierowanych do uczniów i ich rodziców jest przygotowanie tych osób do świadomego uczestnictwa w procesie kształcenia dwujęzycznego.

W ramach swoich działań specjalista do spraw wspomagania może zasugerować szkole organizację wydarzeń popularyzujących model kształcenia dwujęzycznego (takich jak np. dni otwarte oraz lekcje otwarte, w czasie których przyszli uczniowie i ich rodzice mogą poznać rodzaje

przedmiotów nauczanych w języku obcym, organizację pracy szkoły, a także wymagania wobec młodzieży i jej opiekunów itp.).

Uczenie się nowych treści przedmiotowych w języku obcym stanowi duże wyzwanie dla wszystkich uczniów, nawet tych najzdolniejszych. W celu ułatwienia im przyswajania wiedzy według modelu dwujęzycznego należy zadbać o zaplanowanie i wdrożenie takich działań, które będą rozwijały możliwości kształcenia i podnoszenia umiejętności językowych. Niewątpliwie takie postępowanie wpłynie pozytywnie na wzrost motywacji młodzieży uczącej się zgodnie z modelem dwujęzycznym.

Jednym z rozwiązań może być wspieranie nauczycieli w dążeniach do nawiązywania współpracy szkoły z instytucjami i placówkami kulturalnymi, ambasadami, konsulatami itp. Dzięki takim wspólnym inicjatywom uczniowie mogą uczestniczyć w ciekawych wydarzeniach promujących kulturę i języki obce. Warto też wspierać szkołę w dążeniu do organizowania wymian uczniowskich, dzięki którym młodzież będzie mieć możliwość komunikowania się z rówieśnikami w języku obcym w sytuacjach nieformalnych.

Należy też uświadomić nauczycielom, że działania wspierające uczniów nie powinny ograniczać się jedynie do sporadycznych sytuacji. Najlepiej byłoby, gdyby młodzież, która ma problem z realizacją programu szkolnego, mogła regularnie uczestniczyć w dodatkowych zajęciach pozalekcyjnych. Natomiast uczniowie uzdolnieni powinni mieć możliwość skorzystania z zajęć dodatkowych rozwijających ich zdolności.

Nieodzownym warunkiem sprawnego funkcjonowania szkoły z oddziałami dwujęzycznymi jest dobra współpraca placówki zarówno z instytucjami edukacyjnymi, jak i z rodzicami. Szkoła powinna zabiegać o angażowanie rodziców w bieżące sprawy placówki, informować opiekunów o postępach ich dzieci w nauce. Służyć temu mogą spotkania mające różnorodne formy – np.: spotkania z nauczycielami poszczególnych przedmiotów lub spotkania w szerszym gronie (rada rodziców lub rada szkoły, w skład których wchodzi zarówno przedstawiciele kadry pedagogicznej, społeczności uczniowskiej, jak i rodziców).

4. Wspieranie szkoły kształcącej dwujęzycznie

Specjalista do spraw wspomagania – dzięki analizie danych zebranych w trakcie spotkań z dyrektorem, nauczycielami, uczniami i rodzicami – może pomóc określić obszary rozwoju placówki i zaplanować konkretne działania wspierające, np.: warsztaty metodyczne dla nauczycieli, konsultacje, spotkania z uczniami i rodzicami, pomoc w nawiązywaniu kontaktów z innymi placówkami związanymi z edukacją dwujęzyczną.

Specjalista do spraw wspomagania może także przygotować oferty szkoleń o tematyce odpowiadającej zdiagnozowanym w szkole potrzebom. Poniżej zamieszczono propozycje krótkich warsztatów metodycznych dotyczących kwestii, które często mogą stanowić wyzwanie dla nauczycieli kształcących w systemie dwujęzycznym.

4.1. Praca na lekcji w odniesieniu do zasady 4C

Celem warsztatu jest przygotowanie nauczycieli do prowadzenia lekcji w odniesieniu do zasady 4C. Pierwszy z etapów zajęć powinno stanowić zapoznanie nauczycieli z głównymi założeniami tej zasady:

- **treść** (*content*),
- **komunikacja** (*communication*),
- **poznanie** (*cognition*),
- **kultura** (*culture*).

Elementem warsztatu powinna być także część praktyczna dotycząca planowania lekcji z uwzględnieniem języka potrzebnego do realizacji przekazywanych treści.

Niezwykle istotne jest, aby wszystkie osoby, które są zaangażowane w proces dydaktyczny, miały świadomość, że punktem wyjścia do planowania lekcji jest treść, a język obcy jest jedynie narzędziem (nie celem samym w sobie). Należy także pamiętać, że dobór języka zależy od wybranego modelu pracy z CLIL.

W ramach przygotowań do świadomego planowania lekcji dwujęzycznej specjalista do spraw wspomagania, odwołując się do zasady 4C, pomaga nauczycielom w formułowaniu pytań. To ćwiczenie ma za zadanie uzmysłowić nauczycielom, że planowanie lekcji musi odbywać się pod kątem analizy treści, języka i procesów kognitywnych.

W realizacji powyższego ćwiczenia mogą pomóc następujące pytania:

Treść (*content*)

Zdefiniuj wiedzę:

- Jakich treści chcę nauczyć młodzież?
- Jakie treści opanują moi uczniowie?
- Jakie są moje cele lekcji?
- Jakie efekty uczenia się osiągną moi uczniowie?

Komunikacja (*communication*)

- Jakiego wsparcia językowego potrzebują moi uczniowie, aby pracować z danymi treściami?
- Czy uczniowie potrzebują specjalistycznego słownictwa i zwrotów?
- Czy uczniowie potrzebują wsparcia gramatycznego (czas, czasowniki modalne, stopniowanie przymiotników itd.)?
- Jaki będzie mój język instrukcji i język potrzebny uczniom do wykonywania zadań w klasie?
- W jaki sposób uczniowie będą pracować na lekcji? Czy przewiduję dyskusje i debaty w trakcie trwania zajęć?

Poznanie (*cognition*)

- Które zadania będą wymagały procesów myślowych wyższego rzędu (zastosowania, analizy, syntezy i ewaluacji), a które procesów myślowych niższego rzędu (wiedzy i zrozumienia)?
- Które procesy myślowe są adekwatne dla danych treści?

Kultura (*culture*)

- Jakie implikacje dla danych treści wnosi kontekst kulturowy?
- Jaka jest wartość dodana przekazywanych treści?

Kolejnym etapem planowania jest analiza lekcji pod kątem treści oraz języka wspomagającego ich przyswajanie (ang. *language of learning*). Analiza treści powinna uwzględniać słownictwo kluczowe (w tym słownictwo specjalistyczne potrzebne w danym kontekście) oraz niezbędne struktury leksykalno-gramatyczne.

Następny etap stanowi uwzględnienie w konspekcie lekcji języka umożliwiającego uczniom świadome i skuteczne funkcjonowanie podczas wykonywania zadań. W tym momencie zajęć nauczyciel koncentruje się na języku, który umożliwia uczniom radzenie sobie z trudnymi tekstami specjalistycznymi, rozwija strategie metakognitywne oraz pozwala na prowadzenie dyskusji i wykonywanie ćwiczeń (ang. *language for learning*). Na tym etapie lekcji niezwykle pomocna okazuje się technika rusztowania (ang. *scaffolding*), polegająca na podawaniu uczniom gotowych zwrotów, struktur leksykalno-gramatycznych (ang. *language frames*).

Ważną fazą w przygotowaniu lekcji dwujęzycznej jest również zaplanowanie języka obcego potrzebnego w procesie uczenia się (ang. *language through learning*). Cel tego etapu zajęć stanowi określenie, w jaki sposób procesy myślowe zostały uwzględnione w planie lekcji, by stymulować proces uczenia się. Na tym etapie jest wymagana nie tylko świadomość językowa, ale też kulturowa, która umożliwia dialog, syntezę oraz analizę informacji.

Uwaga:

Specjalista do spraw wspomagania upewnia się, że nauczyciele rozumieją różnice między wykorzystaniem konkretnego języka (*language of learning*), użyciem języka do wykonywania ćwiczeń (*language for learning*) oraz zastosowaniem języka wynikającym z procesu uczenia się (*language through learning*).

Poniżej zamieszczono schemat planu lekcji, który może być wykorzystany w czasie warsztatu. Nauczyciele, odwołując się do zdobytej wiedzy na temat planowania lekcji zgodnie z zasadą 4C, opracowują przykładowy konspekt lekcji dwujęzycznej danego przedmiotu, na wybrany temat i dla konkretnej klasy (**Załącznik 6.**). Omówienie przygotowanych planów może nastąpić na kolejnym warsztacie lub na zebraniach zespołu do spraw dwujęzyczności.

Załącznik 6. Schemat planu lekcji w odniesieniu do zasady 4C

Przedmiot: Temat lekcji: Klasa:	Język obcy na lekcji przedmiotu
1. Treść (content) Przypomnienie wiadomości zdobytych na wcześniejszym etapie edukacyjnym (Jaką wiedzę powinni posiadać uczniowie, aby można było zrealizować cele lekcji?).	
2. Poznanie (cognition) Przypomnienie, rozumienie nowych pojęć, zastosowanie kluczowych pojęć, identyfikowanie zjawisk, spekulowanie według taksonomii Blooma*.	
3. Komunikacja (communication)	
a) kluczowe nowe słownictwo (<i>language of learning</i>),	
b) struktury niezbędne do udzielania odpowiedzi i do pracy w grupie (<i>language for learning</i>),	
c) struktury niezbędne do definiowania, klasyfikowania, utrwalania i stosowania słownictwa (<i>language through learning</i>),	
d) inne elementy języka (np. dotyczące wymowy, pisowni, znaczenia itp.).	
5. Kultura (culture) Poznanie, identyfikowanie zjawisk i procesów zachodzących w kraju ojczystym i w innych krajach, zwiększenie świadomości na dany temat w kontekście kulturowym (poznanie tradycji, norm i wartości innych kultur).	

* Przykładowe pytania przygotowano w odniesieniu do taksonomii Blooma (zob. Pólturzycki J., op. cit.).

Nauczyciel musi być świadomy, jaką funkcję mają struktury językowe dobrane do realizacji poszczególnych etapów lekcji. Prowadzący zajęcia nie jest jednak zobowiązany do tego, aby przekazywać uczniom nazwy określonych struktur językowych.

W trakcie lekcji młodzież pracuje z gotowym (poznany wcześniej na zajęciach języka obcego) modelem danego elementu języka. Dzięki temu uczniowie koncentrują się na przekazywaniu treści, a nie na opisie języka. W ten sposób młodzież rozwija także swoją świadomość gramatyczną, ugruntowuje znajomość struktur składniowych, które będzie mogła wykorzystywać na innych lekcjach dwujęzycznych i w szerszych kontekstach komunikacyjnych. Do opisywanej sytuacji odnosi się poniższa tabela.

Przykład	Lekcja języka obcego	Lekcja dwujęzyczna
W epoce brązu powstały na tym obszarze wysoko rozwinięte kultury: minojska na wyspie Krecie, a w Grecji właściwej – mykeńska, która później zdominowała Kretę.	• czas przeszły, • formy czasowników w czasie przeszłym	opisywanie czynności zakończonych w przeszłości
Co się stanie, jeśli do słodkiej śmietany dodasz odrobinę octu?	• tryb warunkowy pierwszy (w przypadku języka angielskiego)	wyrażanie prawdopodobieństwa w przyszłości
Zapisz podane przykłady.	• tryb rozkazujący	wydawanie instrukcji
Jelito cienkie – najdłuższy odcinek przewodu pokarmowego mierzący do 8 metrów długości.	• stopień najwyższy przymiotnika	porównywanie

Nauczyciel, planując swoją lekcję, wie, z jakich struktur gramatyczno-językowych będzie musiał skorzystać. Najczęściej wynikają one z samego tekstu lub rodzaju zadań przewidzianych do realizacji w trakcie zajęć. Prowadzący zajęcia, przygotowując gotowe struktury gramatyczne (*language frames*), może wspomóc młodzież w tworzeniu komunikatów. Na przykład: jeśli na lekcji uczniowie poznają proces produkcji papieru, zadaniem nauczyciela będzie przygotowanie struktur służących opisowi procesu, takich jak: strona bierna, wyrażenia pomocne przy omawianiu kolejnych etapów procesu (najpierw/następnie/w pierwszym etapie, w początkowej fazie produkcji itp.).

Pod koniec warsztatu specjalista do spraw wspomagania przekazuje uczestnikom materiał, który można wykorzystać do obserwacji lekcji (**Załącznik 7.**) prowadzonych przez innego nauczyciela w systemie dwujęzycznym, a zawartość formularza i komentarze obserwującego omówić na kolejnych spotkaniach zespołu ds. dwujęzyczności. Nauczyciele mogą również zwrócić się do specjalisty o udzielenie indywidualnych porad i konsultacji na temat problematycznych obszarów.

Załącznik 7. Arkusz obserwacji lekcji w odniesieniu do zasady 4C

Przedmiot/nauczyciel/temat	
Elementy 4C na lekcji	
Treść Jakie treści zostały przekazane na lekcji?	
Komunikacja W jaki sposób nauczyciel komunikował treści, wydawał polecenia? Jakie możliwości stwarzał uczniom do komunikowania się (np. zadania rozwijające sprawność mówienia, pisanie)?	
Poznanie Czy w trakcie lekcji prowadzący odnosił się do taksonomii Blooma? Jeśli nauczyciel odwoływał się do taksonomii Blooma, to w jaki sposób?	
Kultura W jakim stopniu – na poziomie lokalnym lub globalnym – lekcja uwzględniała treści kulturowe? Czy treści te były odpowiednie? Uzasadnij odpowiedź.	
Świadomość leksykalno-gramatyczna	
Czy materiały zawierały gotowe struktury leksykalno-gramatyczne (<i>language frames</i>)?	
Czy uczniowie mieli okazję korzystać z poznanych struktur leksykalno-gramatycznych? Jeśli tak, to w jaki sposób młodzież korzystała z poznanych struktur? Jeśli uczniowie nie korzystali z nich, to z jakiego powodu?	
Inne uwagi	

4.2. Materiały dydaktyczne na lekcji dwujęzycznej

Nauczanie dwujęzyczne wymaga większego nakładu czasu i pracy związanego z przygotowaniem lekcji. Jednym z problemów pojawiających się w nauczaniu CLIL jest brak gotowych materiałów. Nauczyciele muszą poświęcić wiele czasu na przygotowanie własnych pomocy dydaktycznych lub dostosowanie już istniejących materiałów do potrzeb uczniów. Prowadzący, wybierając konkretne pomoce dydaktyczne do wykorzystania w trakcie zajęć dwujęzycznych, muszą kierować się ściśle określonymi kryteriami doboru tych materiałów. Poza tym nauczyciele powinni wiedzieć, jak wykorzystać te pomoce dydaktyczne w trakcie pracy z młodzieżą.

Celem warsztatu jest rozwijanie umiejętności nauczycieli w zakresie przygotowania i wykorzystania materiałów dydaktycznych. Do przeprowadzenia tego warsztatu wskazane jest wcześniej-

sze przygotowanie/wyszukanie materiałów zawierających treści przedmiotowe w języku obcym. Spotkanie rozpoczyna się od opracowania przez nauczycieli listy kryteriów, według których powinno się dokonywać wyboru materiałów. Następnie prowadzący zajęcia oceniają udostępnione pomoce dydaktyczne pod kątem wypracowanych kryteriów.

Kolejnym etapem szkolenia jest omówienie sposobów adaptacji wspomnianych wyżej materiałów tak, aby spełniały one wszystkie założenia lekcji dwujęzycznej i były dostosowane do wieku oraz poziomu językowego ucznia.

W procesie adaptacji materiału należy pamiętać o uwzględnieniu poniższych elementów (zgodnie z zasadą 4C):

Wiedza

- wyróżnienie kluczowego słownictwa w danym kontekście,
- przygotowanie glosariusza,
- prezentacja słownictwa za pomocą infografiki⁴¹ (obrazki, tabele, linia czasu, wykresy, schematy, diagramy itp.).

Komunikacja

- jasno sformułowane polecenia,
- wskazanie struktur leksykalno-gramatycznych niezbędnych do wykonania przez uczniów zaplanowanych zadań.

Poznanie

- struktury leksykalno-gramatyczne rozwijające poszczególne umiejętności kognitywne (*language frames*).

Kultura

- zadanie/pytanie odnoszące się do kontekstu kulturowego na poziomie lokalnym/globalnym.

Uwaga:

Specjalista do spraw wspomagania zwraca uwagę nauczycielom, że ich zadaniem jest przeanalizowanie tekstu, a następnie – w miarę możliwości – uproszczenie go w taki sposób, aby nie zawierał on elementów językowych, które dodatkowo utrudniałyby uczniom pracę. Pozostawienie w tekście skomplikowanych elementów językowych uniemożliwia skuteczne przetwarzanie informacji w języku obcym.

Adaptacja tekstu dodatkowo może uwzględniać:

- skracanie i upraszczanie zdań;
- usuwanie zbędnych informacji;
- zastępowanie zaawansowanego słownictwa prostszymi ekwiwalentami;
- usuwanie form strony biernej (z uwzględnieniem sytuacji, w której tekst wymaga jej użycia);
- usuwanie wyrażeń idiomatycznych, czasowników frazowych itp.

Dodatkowe techniki ułatwiające uczniom pracę z tekstem to:

- dzielenie dłuższego tekstu na kilka krótszych fragmentów;
- parafrazowanie trudnego słownictwa;
- załączanie skryptu w przypadku tekstu słuchanego;

⁴¹ Link do płatnej strony zawierającej przykładowe organizatory graficzne: <http://www.brainpop.co.uk/blog/2011/09/using-graphic-organisers/> (dostęp: 21 marca 2016 r.).

- zadawanie uczniom pytań pomocniczych w przypadku pracy z tekstem dłuższym i bardziej skomplikowanym;
- dołączanie glosariuszy, rysunków itp. przy dużej ilości specjalistycznego słownictwa;
- korzystanie w zależności od potrzeb i celu zajęć z organizatorów graficznych – stosowanych przez nauczycieli na każdym etapie lekcji – ułatwiających pracę z danymi kompleksowymi oraz informacjami łatwymi do przetworzenia.

Nauczyciele – w ramach doskonalenia umiejętności przygotowywania materiałów do lekcji – adaptują tekst na użytek nauczanego przez nich przedmiotu. Opracowanie tekstu powinno uwzględniać zasady omówione powyżej.

Następnie nauczyciele przeprowadzają zajęcia na podstawie przygotowanych przez siebie materiałów. W trakcie kolejnego spotkania uczestnicy warsztatu omawiają i oceniają, na ile zaadaptowane materiały spełniły swoje zadanie, jakie trudności napotkali uczniowie w czasie pracy z tym tekstem, a także jakie ewentualne zmiany należy wprowadzić.

Uwaga:

Specjalista do spraw wspomagania powinien zachęcać nauczycieli do gromadzenia przygotowanych materiałów w celu tworzenia szkolnych zasobów dydaktycznych poświęconych edukacji dwujęzycznej.

4.3. Ocenianie

System oceniania uczniów kształconych w systemie dwujęzycznym powinien mieć jednolity charakter i być wypracowany wspólnie przez wszystkich nauczycieli zaangażowanych w ten proces. W celu stworzenia takiego systemu należy dążyć do tego, aby nauczyciele we współpracy ze specjalistą do spraw wspomagania przedyskutowali zagadnienia wskazane poniżej:

- 1) Co podlega ocenie – język czy treść?
- 2) Jak oceniamy? Z jakich form i narzędzi należy korzystać podczas oceniania uczniów?
- 3) Kiedy oceniamy?

Zgodnie z zasadami nauczania dwujęzycznego oceniamy treść. Jednak ze względu na to, że język i treść są ze sobą ściśle powiązane, czasem trudno jest oceniać te elementy osobno. W zakresie kwestii językowych uczniowie muszą rozumieć język instrukcji oraz pytania postawione w zadaniach.

W nauczaniu dwujęzycznym stosuje się zróżnicowane formy oceniania uwzględniające zarówno cele, jak i przyjęte modele kształcenia dwujęzycznego. Najczęściej stosowanymi formami oceniania są: **ocenianie sumujące** oraz **ocenianie kształtujące**.

Ocenianie sumujące

Ocenianie sumujące służy sprawdzeniu, na ile uczeń – zgodnie z wymaganiami podstawy programowej – przyswoił wiedzę w procesie nauki. Sprawdzenie wiedzy może zostać przeprowadzone w formie testu, a ocena sumująca być wyrażona stopniem.

Przygotowując test, nauczyciel powinien zastanowić się, jakiego typu zadania (otwarte czy zamknięte) pojawią się w przygotowanym przez niego materiale sprawdzającym, a także, w jaki sposób różne typy zadań będą odnosić się do procesów poznawczych uwzględnionych w taksonomii Blooma. W ramach testowania umiejętności niższego rzędu (w zakresie wiedzy i rozumienia) nauczyciele mogą stosować na przykład zadania typu:

- wskaż/rozpoznaj,
- podkreśl,
- dopasuj,
- uzupełnij lukę/zdanie,
- prawda/fałsz,
- wielokrotny wybór.

W ramach sprawdzania umiejętności wyższego rzędu (czyli stosowania analizy, syntezy i ewaluacji) warto korzystać np. z zadań typu:

- objaśnij wykres/mapę/schemat,
- sporządź mapę/wykres/schemat,
- podaj prawidłową kolejność,
- uzupełnij/napisz notatkę/sprawozdanie⁴².

Testy przygotowywane przez nauczyciela muszą być uproszczone pod względem językowym – tak, aby ocenie podlegała głównie treść, a nie język – dlatego warto w miarę możliwości załączać rysunki, tabele, wykresy w celu wizualnego wsparcia uczniów.

Ocenianie kształtujące

Ocenianie kształtujące, które umożliwia pozyskiwanie informacji zwrotnej w procesie kształcenia, odgrywa bardzo ważną rolę w nauczaniu dwujęzycznym. Nauczyciel, stosując tę formę oceniania, modyfikuje dalszy proces uczenia się przez podanie uczniowi wskazówek. W ocenianiu kształtującym można wykorzystać różnorodne pomoce, takie jak: minitablice, karteczki, sygnalizacja świetlna, wyjściówka.

Minitablice

Uczniowie zamiast zapisywać odpowiedzi w zeszytach lub na kartce papieru, udzielają odpowiedzi na minitablicach, dzięki czemu nauczyciel natychmiast je widzi. Prowadzący zajęcia może wówczas pomóc konkretnym uczniom mającym trudności albo poświęcić więcej czasu na wyjaśnienie tych kwestii, w związku z którymi pojawiło się najwięcej nieprawidłowych odpowiedzi.

Karteczki

Aby wskazać zdania zawierające informację prawdziwą, uczniowie podnoszą zielone karteczki; aby wskazać fałszywą informację, podnoszą czerwone karteczki. Odpowiedzi, które zostaną zaprezentowane przez uczniów, mogą zostać przedyskutowane w parach lub grupach.

Sygnalizacja świetlna

Uczniowie pracują w grupach lub parach. Jeśli znają odpowiedź na zadane pytanie, ustawiają na stole kubeczek w zielonym kolorze; jeśli nie są pewni odpowiedzi, wybierają kubeczek w kolorze pomarańczowym. Nauczyciel może wówczas podejść do danego zespołu i pomóc konkretnym osobom. Jeśli grupa nie zna odpowiedzi na zadane pytanie, wybiera kubeczek w kolorze czerwonym, czekając na pomoc nauczyciela lub grupy, która wybrała kolor zielony, a zatem zna odpowiedź na zadane pytanie.

⁴² *Assessment and Evaluation in CLIL*, (2012), Franca Quartapelle: Como – Pavia, zob. <http://aeclil.altervista.org/Sito/wp-content/uploads/2013/02/AECLIL-Assessment-and-evaluation-in-CLIL.pdf> (dostęp: 21 marca 2016 r.).

Wyjściówka

Nauczyciel, podsumowując lekcję lub temat, prosi uczniów o udzielenie odpowiedzi na pytania zapisane na karteczce zwanej „wyjściówką”. Analiza zebranych informacji zwrotnych pozwala nauczycielom i uczniom lepiej zaplanować dalsze działania.

3.	Zagadnienia, które poznałam/poznałem:.....
2.	Kwestie, które mnie zainteresowały i są dla mnie ważne:.....
1.	Pytanie, na które muszę znaleźć odpowiedź:

Specjalista do spraw wspomagania zwraca nauczycielom uwagę na to, że ocenianie kształtujące niesie cenną informację zwrotną zarówno dla uczniów, jak i dla rodziców. Poza tym ten typ oceniania stanowi wskazówkę, w jakim kierunku uczeń powinien dalej pracować. Takie ocenianie powinno być prowadzone nie tylko podczas każdej lekcji, lecz także w trakcie całego procesu kształcenia dwujęzycznego.

Istotnym elementem oceniania kształtującego jest również zachęcanie ucznia do dokonywania samooceny. Dzięki niej każdy członek zespołu klasowego otrzymuje informację zwrotną o swoich postępach. Ta z kolei wyznacza kierunek dalszej pracy ucznia, wskazując obszary wymagające korekty. Rozwijanie wśród młodzieży postawy samodzielności i odpowiedzialności za własne kształcenie przyczynia się do wzrostu motywacji i zaangażowania uczniów w proces uczenia się.

Na zakończenie warsztatów specjalista do spraw wspomagania zachęca nauczycieli do stworzenia arkusza oceny ucznia⁴³, dzięki któremu będzie można określić, w jakim stopniu opanował on wiedzę i umiejętności przedmiotowe z uwzględnieniem znajomości języka. W tym celu nauczyciele otrzymują listę deskryptorów, które należy uporządkować rosnąco, odnosząc je do przyswajanych treści i umiejętności.

Uczeń prezentuje pełną wiedzę z danego zakresu tematycznego, poprawnie używa słownictwa specjalistycznego.

Uczeń nie posiada wymaganej wiedzy, niepoprawnie używa słownictwa specjalistycznego.

Uczeń posiada podstawową wiedzę z danego zakresu tematycznego, poprawnie używa słownictwa specjalistycznego.

Uczeń prezentuje pogłębioną wiedzę z danego zakresu tematycznego, poprawnie wykorzystuje słownictwo specjalistyczne.

Uczeń nie opanował wiedzy z danego zakresu tematycznego, nie zna wymaganego słownictwa z tego zakresu.

⁴³ Op. cit., tabela 5, s. 50.

5. Praktyczne wskazówki do wykorzystania na lekcji CLIL

W kolejnej części poradnika zaprezentowano praktyczne zadania, które mogą zostać wykorzystane przez specjalistę do spraw wspomagania podczas warsztatów oraz konsultacji indywidualnych. Zadania są przypisane do poszczególnych etapów lekcji i opierają się na integracji zasady 4C, którą omówiono w poprzednim rozdziale.

Poniżej znajdują się zadania, które ukazują nauczycielom, w jaki sposób integrować treść, język oraz procesy poznawcze stanowiące istotę zasady 4C.

Zadania do wykorzystania na początku lekcji odwołujące się do posiadanej przez uczniów wiedzy, a także służące wprowadzeniu nowego tematu/zainteresowaniu nowym tematem

Zadanie 1. Konkurs/zawody w skojarzeniach

Nauczyciel podaje temat zajęć w języku obcym. Następnie poleca uczniom, aby w ciągu pięciu minut zapisali jak największą liczbę czasowników i rzeczowników związanych z tematem lekcji. Po upływie danego czasu młodzież przedstawia określone słownictwo, które stanowi punkt wyjścia dla dalszego toku lekcji.

Zadanie 2. Odgadywanie treści zajęć

Nauczyciel zapisuje temat zajęć na tablicy. Prosi uczniów, aby zastanowili się nad zapisanym zagadnieniem, a następnie – używając np. nie więcej niż dziesięciu słów – określili, co będzie treścią zajęć.

Zadanie 3. Skojarzenia

Nauczyciel zapisuje na tablicy temat zajęć. Następnie poleca uczniom, aby wypisali pięć faktów lub osób, z którymi kojarzy im się zapisany temat lekcji.

Zadanie 4. Układanka słowna (ang. *boggle* – układanie słów z wylosowanych liter)

Nauczyciel zapisuje na tablicy temat lekcji. Uczniowie pracują w grupach, starając się znaleźć jak najwięcej słów związanych z zagadnieniem zapisanym przez prowadzącego. Po upływie określonego czasu (około trzech minut) przedstawiciele poszczególnych zespołów odczytują na głos efekty pracy. Uczniowie z danego zespołu otrzymują punkt, jeśli żaden z zapisanych przez nich wyrazów nie pojawił się na listach spisanych przez pozostałe grupy.

Zadanie 5. Chmura

Uczniowie otrzymują schemat graficzny zawierający słownictwo związane z tematem lekcji. Następnie młodzież wykonuje poniższe polecenia:

- Odgadnij, co będzie tematem dzisiejszej lekcji.
- Ułóż zdanie wskazujące, czego chcesz dowiedzieć się w czasie dzisiejszych zajęć.
- Stwórz trzy kolokacje z wybranych słów (np. produkt ciekły).
- Znajdź trzy słowa, które potrafisz zdefiniować.
- Wskaż trzy słowa, których definicję chcesz poznać na dzisiejszej lekcji.
- Wymień trzy słowa, które pojawiły się na poprzednich lekcjach.

Rysunek 3. Chmura wyrazów związanych z lekcją na temat wulkanów

Zadanie 6. Pętla pytań

Każdy uczeń otrzymuje zapisaną na kartce definicję, a także nazwę pojęcia odnoszącego się do definicji zapisanej na kartce innej osoby z zespołu klasowego. Podczas gdy wskazana osoba czyta otrzymaną definicję, kolejna osoba zgłasza się, podaje jego nazwę, którą dostała na kartce, i odczytuje otrzymaną przez siebie definicję. Cel tego zadania polega na przeczytaniu wszystkich terminów i ich dopasowaniu do właściwych definicji.

Modyfikacja zadania: Grę można również wykorzystać jako domino. Wówczas uczniowie ustawiają się w rzędzie, kolejno dopasowując się do pojęć i definicji otrzymanych przez swoich kolegów.

Zadania do wykorzystania na kolejnym etapie lekcji odnoszące się do pracy z tekstem

Zadanie 1. Kto? Co? Gdzie? Dlaczego?

Przed przeczytaniem tekstu uczniowie układają pytania. Muszą one rozpoczynać się jakimś zaimkiem pytającym: kto/co/gdzie/dlaczego? Nauczyciel kontroluje poprawność pytań i zapisuje je na tablicy. Następnie młodzież czyta tekst i sprawdza, czy zawiera on odpowiedzi na postawione przez nich pytania.

Zadanie 2. Technika KWL (ang. *know, want, learned* – wiem, chcę wiedzieć, dowiedziałem się)

Przed przystąpieniem do czytania tekstu uczniowie wypełniają poniższą tabelę.

Wiem	Chcę się dowiedzieć	Dowiedziałam się/ dowiedziałem się

Zadanie 3. Metoda układanki (ang. *jigsaw* – puzzle)

Uczniowie zostają podzieleni na zespoły cztero- lub pięcioosobowe. Nauczyciel przygotowuje tekst, który dzieli na tyle fragmentów, ile jest grup. Każdy zespół otrzymuje inny fragment tekstu do przeczytania. Następnie każda osoba w grupie musi w takim stopniu zrozumieć tekst, żeby móc zrelacjonować jego treść innemu zespołowi. Prowadzący reorganizuje grupy tak, aby w nowo utworzonych zespołach znalazły się osoby znające różne fragmenty tekstu. Uczniowie w nowych grupach prezentują przeczytany przez siebie fragment tekstu. Następnie każdy uczeń wraca do swojego pierwotnego zespołu, aby wspólnie z koleżankami i kolegami odtworzyć treść całego tekstu.

Zadanie 4. Nagłówki z gazet

Uczniowie zostają podzieleni na grupy. Każdy z zespołów otrzymuje od nauczyciela tekst, który został wcześniej pocięty na kawałki. Młodzież zapoznaje się z treścią materiałów, a następnie – na podstawie kluczowych informacji zawartych w tekście – wymyśla/dopasowuje nagłówki do każdego fragmentu. Po zakończeniu tego etapu zadania uczniowie zastanawiają się nad kolejnością fragmentów tekstu, a później porównują ułożony przez siebie tekst z wersją oryginalną.

Zadanie 5. Wywiad

Uczniowie mają za zadanie przedstawić treść tekstu w formie wywiadu. Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy. Członkowie pierwszego zespołu układają pytania do tekstu, zaś drugi zespół stara się wybrać najważniejsze elementy treści tekstu i je zapamiętać. Następnie prowadzący dobiera uczniów w pary tak, aby jedna osoba zadawała pytania, a druga – z pamięci – udzielała na nie odpowiedzi.

Zadanie 6. Przed i po

Uczniowie otrzymują fragment pochodzący ze środka tekstu, nad którym będą pracować. Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy. Pierwszy zespół ma za zadanie przewidzieć, jakie wydarzenia mogły mieć miejsce przed tymi opisanymi w przedstawionym fragmencie. Druga grupa stara się przewidzieć wydarzenia mogące nastąpić jako kontynuacja historii opisanej w środkowym fragmencie tekstu.

Następnie uczniowie omawiają swoje pomysły i czytają cały tekst. Na koniec młodzież konfrontuje przypuszczenia z informacjami zawartymi w tekście.

Zadania podsumowujące i wskazujące na sposoby wykorzystania zdobytej wiedzy

Zadanie 1. Zasada 5:5:1

Uczniowie w pięciu zdaniach streszczają lekcję lub dany dział tematyczny. Później zadaniem młodzieży jest prezentacja zajęć/działu w pięciu kluczowych słowach, a następnie za pomocą jednego słowa.

Zadanie 2. Kąsik porad

Uczniowie wymyślają pięć porad dotyczących tego, w jaki sposób najlepiej zapamiętać informacje z danej lekcji lub danego działu.

Zadanie 3. Mapa myśli

Uczniowie tworzą mapę myśli, wskazując źródła dodatkowych informacji związanych z tematem poruszonym na danej lekcji lub w danym dziale.

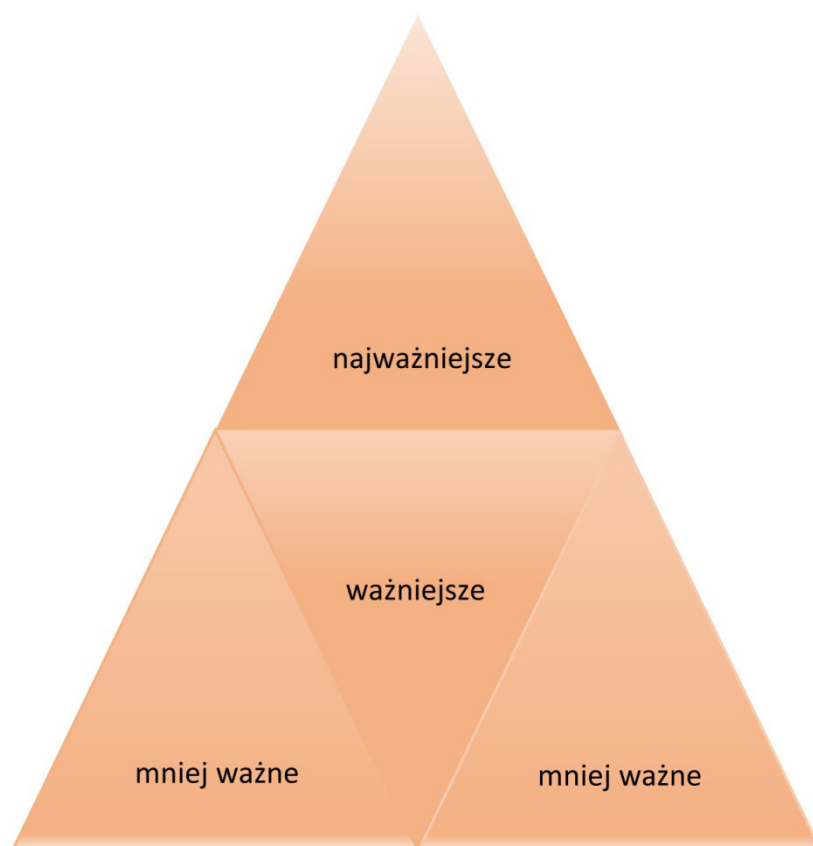
Zadanie 4. Kostka

Uczniowie rzucają kostką. W zależności od tego, jaka cyfra wypadła, odpowiadają na pytania lub zapisują odpowiedzi w zeszycie.

- *Z dzisiejszej lekcji chcę zapamiętać...*
- *Dzisiaj nauczyłam się/nauczyłem się...*
- *Dwa ważne pojęcia, które muszę zapamiętać z lekcji, to:...*
- *Podczas dzisiejszej lekcji wiedziałam/wiedziałem...*
- *Muszę poczytać więcej na temat...*
- *Podczas dzisiejszej lekcji zaintrygowało mnie...*

Zadanie 5. Piramida priorytetów

Uczniowie podsumowują lekcję, uzupełniając schemat przedstawiający piramidę priorytetów pogrupowanych jako: najważniejsze, ważniejsze, mniej ważne.

Rysunek 4. Piramida priorytetów

6. Ewaluacja

Ostatnia część poradnika jest poświęcona wspieraniu nauczycieli w podsumowywaniu i ocenianiu nauczania dwujęzycznego. Zebrane wnioski mogą mieć formę ankiety, wywiadu z nauczycielem lub obserwacji zajęć.

Poniżej zamieszczono zestaw pytań⁴⁴, dzięki którym nauczyciele będą w stanie przeprowadzić autoewaluację i określić, na ile udało im się zrealizować założenia edukacji dwujęzycznej. Wyniki takiej ewaluacji mogą posłużyć jako doskonałe źródło informacji na temat obszarów wymagających dalszego wsparcia zarówno specjaliście do spraw wspomagania, jak i dyrektorowi szkoły.

Czy jestem „CLIL-owski”? Pytania dla nauczycieli do ewaluacji

Ile z podanych cech odniesiesz do siebie, swoich zajęć lub swoich uczniów? Zaznacz właściwą rubrykę.

	Zawsze	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy
Rozpoczynając lekcję upewniam się, jaką wiedzę uczniowie już posiadają na dany temat.					
Na początku lekcji upewniam się, jakie elementy języka obcego wiążące się z tematem, uczniowie już znają.					
Używam wizualnych pomocy dydaktycznych do wprowadzania nowego tematu.					
Pozwalam uczniom, aby samodzielnie, wykonując ćwiczenia praktyczne, odkryli cel zajęć.					
W celu sprawdzenia wiedzy uczniów na dany temat używam organizatorów graficznych (tabel, map myśli, diagramów), które młodzież wypełnia.					
W celu rozwijania (aktywowania) wiedzy posiadanej już przez uczniów zlecam im pracę w parach lub grupach.					
Zapewniam uczniom dostęp do języka w różnych postaciach (tekst/realia/wideo), aby pomóc im zrozumieć temat.					
Formułuję i stosuję zróżnicowane pytania odnoszące się do różnych procesów myślowych.					
Chętnie dzielę uczniów na grupy i łączę w pary w trakcie lekcji.					
Używam organizatorów graficznych w trakcie zajęć, by pomóc uczniom zrozumieć omawiany materiał.					
Używam różnych strategii i zadań, by rozwijać umiejętność czytania i słuchania w języku obcym.					
Używam wielu rodzajów ćwiczeń, by powracać do słówek poznanych na wcześniejszych zajęciach.					
Stosuję strategie i techniki, które wspierają rozwijanie procesów myślowych uczniów					

⁴⁴ Dale L., Tanner R., op. cit., s. 15–18.

W trakcie zajęć pomagam uczniom, zwracając ich uwagę na słownictwo oraz formy gramatyczne używane podczas wykonywanych ćwiczeń.					
Stosuję strategie i techniki, które pomagają uczniom opanować nowe słownictwo, w tym specjalistyczne.					
Pomagam uczniom w znajdowaniu podobieństw i różnic pomiędzy językiem rodzimym a obcym.					
Zachęcam uczniów do częstego mówienia w języku obcym podczas moich zajęć.					
Przekonuję uczniów, aby wyrażali wiedzę, zdobytą na zajęciach, poprzez różne rejestry językowe (styl formalny i prywatny).					
Stosuję ćwiczenia komunikatywne.					
Pomagam uczniom na różnych etapach pisania (np. poprzez burzę mózgów, analizowanie pomysłów).					
Uczniowie, wykorzystując wiedzę zdobytą na lekcji przedmiotowej, rozwijają umiejętność pisania różnego rodzaju tekstów w języku obcym.					
Zachęcam uczniów do podsumowywania zajęć w formie pisemnej.					

Im więcej zaznaczonych odpowiedzi zarówno w kolumnie „Zawsze”, jak i w kolumnie „Często”, tym większa pewność, że rośnie świadomość nauczycieli na temat zastosowania systemu CLIL.

Odpowiedzi świadczące o niskiej częstotliwości podejmowanych działań wskazują obszary, które należałoby udoskonalić. Specjalista do spraw wspomagania powinien traktować te odpowiedzi jako wskazówki do dalszego postępowania (polegającego np. na organizacji dodatkowych warsztatów dla zespołu do spraw dwujęzyczności lub na zaproszeniu eksperta zewnętrznego w celu zorganizowania dla nauczycieli warsztatów doskonalących w obszarach wymagających wsparcia).

7. Szkoły kształcące w systemie dwujęzycznym. Przykłady dobrych praktyk

I Liceum Ogólnokształcące im. Rodu Leszczyńskich w Lesznie

I Liceum Ogólnokształcące im. Rodu Leszczyńskich w Lesznie jest szkołą z tradycjami nauczania dwujęzycznego w zakresie języka niemieckiego. Obecnie tą placówką kierują i dbają o jej rozwój zarówno dyrektor – mgr Barbara Kochanek, jak i wicedyrektorzy – mgr Dorota Pietrowicz i mgr Robert Przykucki.

Pierwsze klasy dwujęzyczne utworzono w roku szkolnym 1992/1993. Od samego początku kładziono nacisk na rozwój językowy ucznia poprzez intensywną naukę języka, a następnie na wykorzystanie zdobytych umiejętności w nauczaniu przedmiotu poprzez język niemiecki.

Pierwszym etapem wdrażania nauczania dwujęzycznego w I Liceum w Lesznie było utworzenie klas wstępnych z językiem niemieckim, oferujących uczniom naukę języka w wymiarze 18 godzin tygodniowo. Czas ten poświęcono na kształcenie kompetencji językowych młodzieży, jak również wykorzystano go na doskonałe przygotowanie uczniów do rozpoczęcia edukacji z zakresu przedmiotów ogólnokształcących (np.: matematyki, biologii, chemii, geografii oraz

podstaw przedsiębiorczości) w języku niemieckim. Zajęcia były prowadzone przez polskich nauczycieli, którzy posiadali uprawnienia do nauczania w języku niemieckim, a także – dzięki programom rządowym Republiki Federalnej Niemiec – przez nauczycieli niemieckich.

Istotę tego procesu stanowiła kontynuacja kształcenia tych samych przedmiotów w języku niemieckim przez cały okres trwania nauki. Jednocześnie w szkole powstało centrum egzaminacyjne DSD⁴⁵. Obecnie młodzież I Liceum Ogólnokształcącego im. Rodu Leszczyńskich w Lesznie przygotowuje się w małych grupach do tego egzaminu. W placówce naucza się dwóch przedmiotów w języku niemieckim. Zajęcia prowadzą nauczyciele języka posiadający uprawnienia do nauczania tych przedmiotów ogólnych.

Na uwagę zasługuje udział uczniów klasy dwujęzycznej w konkursie organizowanym pod patronatem Prezydenta Republiki Federalnej Niemiec, *„Jugend debattiert international”* („Młodzież debatuje”). Celem konkursu jest przygotowanie uczniów do prowadzenia fachowych debat, nabycie przez młodzież umiejętności rozpoznawania i odnoszenia się do aktualnych problemów politycznych i społecznych. Takie działania bez wątpienia sprzyjają rozwojowi osobowości uczniów i – co istotne – pogłębiają znajomość języka niemieckiego, ponieważ projekt jest realizowany właśnie w tym języku. Debata dotycząca problemów społeczno-politycznych każdorazowo jest przeprowadzana między czterema osobami.

Uczniowie I Liceum Ogólnokształcącego im. Rodu Leszczyńskich w Lesznie zostali laureatami w ogólnopolskim finale konkursu. Dobrą praktykę nauczania dwujęzycznego w tej placówce stanowi organizacja wymian międzyszkolnych. Szkoła współpracuje z gimnazjum w Mosbach. Dzięki temu przedsięwzięciu polscy uczniowie mają szansę na sprawdzenie własnych umiejętności językowych.

Szkoła prowadzi również „dwujęzyczność miękką” (*soft*) w zakresie języka angielskiego. Jest to model, który koncentruje się na rozwoju umiejętności językowych poprzez realizację wybranych elementów treści przedmiotów ogólnych.

W klasach o profilu matematyczno-fizyczno-informatycznym, lingwistycznym czy biologiczno-chemicznym czas zajęć z języka angielskiego został wydłużony o dodatkową godzinę, podczas której uczniowie realizują wybrane treści przedmiotowe w języku angielskim.

Programy autorskie przygotowane przez nauczycieli języka angielskiego zostały opracowane w ścisłej współpracy z nauczycielami przedmiotów ogólnych. Realizację każdego z programów przewidziano na okres dwóch lub trzech lat, a ich treści zostały skorelowane z zagadnieniami z podstawy programowej konkretnych przedmiotów. Istotną rolę przy doborze materiałów wykorzystywanych na zajęciach odgrywa poziom znajomości języka prezentowany przez uczniów.

Nauczyciele języka prowadzą zajęcia w odniesieniu do języka specjalistycznego wybranej dziedziny naukowej. Dzięki temu uczniowie kształtują i rozwijają swoje umiejętności językowe, poszerzając zasób słownictwa specjalistycznego – młodzież może w praktyczny sposób wykorzystać kompetencje językowe w określonym naukowym kontekście.

Program klasy lingwistycznej uwzględnia w nauczaniu dwujęzycznym element kulturowy i proponuje uczniom dwuletni kurs wiedzy na temat krajów anglojęzycznych. Nauczanie w tym systemie opiera się na programach autorskich. Każdy z nich jest poddawany merytorycznej dyskusji. Warunek wdrożenia konkretnego programu autorskiego stanowi pozytywna opinia co najmniej

⁴⁵ DSD – dyplom z języka niemieckiego wydawany przez Ministerstwo Edukacji i Kultury Republiki Federalnej Niemiec w Bonn; poziom A2/B1 oraz B2/C1 – uprawnia do studiowania na niemieckojęzycznych uczelniach.

dwojga nauczycieli dyplomowanych. Dyrektor szkoły – po zatwierdzeniu programów przez radę pedagogiczną – występuje do organu prowadzącego z prośbą o przyznanie limitu godzin na ich realizację. Następnie dyrektor włącza programy do rozkładu zajęć. Trzeba pamiętać, że planowana liczba godzin nie może przekraczać maksymalnej liczby godzin dostosowanej dla cyklu kształcenia, uregulowanej obowiązującymi powszechnie przepisami.

Forma dwujęzyczności wdrożona przez I LO im. Rodu Leszczyńskich w Lesznie – zdaniem uczniów tej placówki – pozwala młodzieży w ciekawy sposób rozwijać umiejętności językowe, a także zachęca młodych ludzi do poznawania obcojęzycznych tekstów kultury.

II Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Lesznie

II Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Lesznie jest jedną z największych w Polsce szkół ponadgimnazjalnych prowadzących kształcenie dwujęzyczne (od 2006 r.) oraz jedną z największych placówek realizujących program matury międzynarodowej (od 2009 r.).

Na stronie internetowej szkoły można przeczytać⁴⁶:

„Celem naszej szkoły jest przygotowanie uczennic i uczniów do bycia aktywnymi i odpowiedzialnymi członkami społeczności lokalnej i globalnej. Szkoła zapewnia wysoki poziom edukacji, zachęca do rozwijania umiejętności poznawczych, krytycznej refleksji i niezależności w myśleniu. Pragnie zaszczerpić w swoich uczennicach i uczniach wiarę w siebie, empatię, chęć niesienia pomocy drugiej osobie i potrzebę współpracy”.

Wytyczone cele szkoła realizuje m.in. poprzez zapewnienie wysokiego poziomu nauczania, w tym w ramach edukacji dwujęzycznej oraz programu matury międzynarodowej, udział w programach edukacyjnych, współpracę z instytucjami edukacyjnymi oraz środowiskiem lokalnym. Wszystkie podejmowane przez szkołę działania przyczyniają się do jej ogromnego sukcesu. Obecnie szkoła prowadzi siedem oddziałów klasowych na każdym poziomie nauczania, z czego cztery są oddziałami dwujęzycznymi, jeden oddział przygotowuje uczniów do matury międzynarodowej, a dwa pozostałe to klasy profilowane.

Oferta edukacyjna szkoły jest bardzo szeroka i pozwala uczniom na wybór kierunku kształcenia zgodnego z ich predyspozycjami i priorytetami. W bieżącym roku szkolnym kształcenie dwujęzyczne jest realizowane w czterech klasach profilowanych:

Profil klasy	Przedmioty nauczane dwujęzycznie	Drugi język obcy (do wyboru)
klasa humanistyczno-prawna	edukacja europejska, historia XX wieku, matematyka	• język niemiecki • język hiszpański • język rosyjski • język francuski
klasa matematyczno-fizyczna (wielokierunkowa)	matematyka, fizyka i astronomia, geografia/ekonomia	
klasa matematyczno-geograficzna	geografia, matematyka, ekonomia	
klasa biologiczno-chemiczna (przyrodniczo-medyczna)	biologia, chemia, matematyka	

Dyrekcja i nauczyciele dbają o to, aby uczniowie jak najefektywniej wykorzystywali czas spędzony w placówce. Aby poszerzyć wiedzę młodzieży w ramach różnych przedmiotów, organi-

⁴⁶ Zob. <http://www2.iilo.leszno.eu/991.html#> (dostęp: 21 marca 2016 r.).

zuje się dla niej zajęcia dodatkowe: z biologii doświadczalnej, zastosowania matematyki czy wiedzy o kulturze.

Każda klasa – zgodnie z wymogami prawnymi – uczy się języka angielskiego w wymiarze sześciu godzin tygodniowo. Ułatwia to uczniom zrozumienie treści na zajęciach przedmiotów prowadzonych w języku angielskim. Nauczanie języka angielskiego odbywa się w ośmiu grupach międzyoddziałowych wyodrębnionych z uwzględnieniem zaawansowania znajomości języka. Taki podział pozwala zarówno zoptymalizować pracę nauczyciela, jak i dostosować tempo pracy uczniów – w obrębie danej grupy – do ich wyrównanych możliwości. Działanie tego typu z pewnością daje uczniom większy komfort pracy, zwłaszcza na pierwszym etapie nauki w liceum. Ponadto podział młodzieży uwzględniający stopień znajomości języka jest zgodny z wymaganiami określonymi podstawą programową. Dlatego też – z uwagi na standardy nauczania wskazane w podstawie – także w II Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika w Lesznie są organizowane dodatkowo zajęcia, które prowadzi rodzimy użytkownik języka angielskiego – nauczycielka z Kanady. Lekcje z *native speakerem* stanowią dla uczniów możliwość naturalnej konfrontacji z żywym językiem i najlepszy sposób weryfikacji ich umiejętności.

Dobór przedmiotów prowadzonych w języku angielskim nie jest przypadkowy – odpowiada on profilom klas, co wydaje się niezwykle istotne z racji egzaminów maturalnych. W rezultacie doprowadziło to do sytuacji, w której od kilku lat rośnie liczba uczniów II Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika przystępujących do egzaminu maturalnego w systemie dwujęzycznym. Warto dodać, że uczniowie ci osiągają z egzaminu maturalnego najlepsze wyniki w regionie.

O randze tej szkoły stanowi nie tylko przemyślany program nauczania, ale także współpraca z wieloma uznanymi placówkami edukacyjnymi: Wydziałem Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Instytutem Lingwistyki Stosowanej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Lesznie. W ramach tego przedsięwzięcia uczniowie uczestniczą w różnorodnych wydarzeniach, wykładach i spotkaniach, podczas których nie tylko poszerzają swoją wiedzę, ale także wykorzystują zdobyte umiejętności językowe w sytuacjach pozaszkolnych.

II Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Lesznie znajduje partnerów również wśród innych instytucji prowadzących działalność edukacyjną. W 2014 r. szkoła ta została włączona do programu partnerskiego British Council – Addvantage⁴⁷.

Dzięki tej współpracy uczniowie mogą korzystać z dodatkowych przywilejów, jakimi są objęci partnerzy British Council. Nauczyciele języka angielskiego prowadzą dodatkowe zajęcia przygotowujące do egzaminów oraz przeprowadzają egzaminy próbne oceniane następnie w Cambridge, które diagnozują umiejętności językowe uczniów i określają obszary wymagające dalszej pracy. Działania te motywują uczniów do nauki języka i sprawiają, że coraz częściej młodzież, pragnąc formalnego potwierdzenia swoich kompetencji językowych, przystępuje do egzaminów na poziomie średniozaawansowanym wyższym – B2 (FCE – *First Certificate in English*) lub na poziomie zaawansowanym – C1 (CAE – *Certificate in Advanced English*). Dzięki współpracy II Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Lesznie z British Council uczniowie mogą zdawać egzaminy językowe w swojej szkole.

Uczniowie II Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Lesznie uczestniczą również w projektach międzynarodowych (np. w programie Erasmus), olimpiadach i konkursach przed-

⁴⁷ Zob. <https://www.britishcouncil.pl/egzaminy/szkoly-instytucje/program-addvantage> (dostęp: 10 października 2015 r.).

miotowych, uzyskując bardzo dobre wyniki. Dowodem osiągnięć młodzieży są liczne nagrody, zarówno indywidualne, jak i te dla szkoły, potwierdzające wysoką pozycję tej placówki w ogólnopolskich rankingach szkół ponadgimnazjalnych.

O sukcesie II Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Lesznie świadczą również losy absolwentów, którzy utrzymują kontakt ze szkołą, przekazując informacje na temat swojej dalszej drogi edukacyjnej – także poza granicami kraju. Szkoła, dbając o nabór kolejnych roczników uczniów, organizuje dni otwarte dla przyszłych licealistów, a także zaprasza ich na zajęcia Klubu Zdolnego Gimnazjalisty, w którym mogą rozwijać swoje umiejętności i poszerzać wiedzę.

Sukces omawianego projektu edukacyjnego w II Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika w Lesznie jest wynikiem wyłożonej pracy pani dyrektor mgr Krystyny Łasowskiej oraz wicedyrektorów: mgr Jolanty Tonkiewicz i mgr Tomasza Kopydłowskiego, a także wykwalifikowanej kadry, w pełni świadomej obowiązku podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych. Nie bez znaczenia jest też fakt włączania rodziców w działalność szkoły i stała współpraca z władzami samorządowymi.

Właściwa, przemyślana organizacja procesu kształcenia, realizowana przez zespół współpracujących ze sobą nauczycieli oraz poszukiwanie nowoczesnych rozwiązań dydaktycznych i włączanie uczniów w kreowanie życia szkoły sprawiają, że przestaje ona być tylko miejscem zdobywania wiedzy, a staje się przestrzenią, z którą młodzież się utożsamia i integruje. Powodzenie przedsięwzięcia jest możliwe tylko wówczas, gdy osoby zaangażowane w projekt jasno precyzują cele i wiedzą, jak je osiągać.

Podsumowanie

Zarówno I Liceum Ogólnokształcące im. Rodu Leszczyńskich, jak i II Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Lesznie są prekursorami w realizacji kształcenia w systemie dwujęzycznym. Każda z tych placówek prezentuje nieco odmienne podejście do nauczania w tym systemie. Niemniej jednak obserwacja obu szkół dowodzi, że kształceniu dwujęzycznemu przyświeca jeden cel: poznanie przez młodzież języka obcego i wykorzystanie umiejętności do budowania własnego wizerunku i kariery zawodowej.

Słownik pojęć stosowanych w nauczaniu dwujęzycznym

CLIL – zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe (*Content and Language Integrated Learning*); nauczanie przekazujące treści niejęzykowe poprzez język, który nie jest rodzimym językiem ucznia.

Code-switching (mikroprzemienność) – praktyka językowa polegająca na przeplataniu się podczas zajęć lekcyjnych języka obcego z językiem ojczystym.

Edukacja dwujęzyczna (nauczanie bilingwalne) – nauczanie realizowane w dwóch językach.

Infografika – elementy graficzne ułatwiające uczniowi rozumienie, porządkowanie i zapamiętywanie nowych informacji.

Immersja – metoda uczenia się/nauczania polegająca na „zanurzeniu w języku”.

Ocenianie kształtujące (*formative assessment*) – typ oceniania polegający na pozyskiwaniu w trakcie kształcenia – zarówno przez nauczyciela, jak i ucznia – informacji pozwalających rozpoznać i zmodyfikować przebieg procesu nauczania i uczenia się.

Ocenianie sumujące (*summative assessment*) – typ oceniania polegający na podsumowaniu wiedzy opanowanej przez ucznia po zakończeniu procesu lub etapu uczenia się; najczęściej ten typ oceniania jest realizowany w formie testu.

Organizatory graficzne – termin odnoszący się do narzędzi graficznych wspierających ucznia w zrozumieniu i zapamiętaniu nowych informacji.

Procesy myślowe niższego rzędu (*lower-order thinking skills*) – według taksonomii Blooma procesy odnoszące się do wiedzy i zrozumienia.

Procesy myślowe wyższego rzędu (*higher-order thinking skills*) – według taksonomii Blooma procesy odnoszące się do umiejętności stosowania analizy, syntezy i ewaluacji.

Strategie metakognitywne (*metacognitive strategies*) – strategie pomagające uczniom w planowaniu, ocenianiu własnej nauki, czyli przejmowaniu odpowiedzialności za proces zdobywania wiedzy.

Szkoła dwujęzyczna – szkoła prowadząca wyłącznie oddziały dwujęzyczne.

Szkoła z oddziałami dwujęzycznymi – szkoła prowadząca zarówno oddziały dwujęzyczne, jak i oddziały ogólne.

Technika rusztowania (*scaffolding*) – technika używana przez nauczycieli w celu stopniowego przygotowania uczniów do wykonywania zadania.

Zasada 4C – zasada nauczania CLIL wykorzystującego cztery elementy: treść (*content*), poznanie/procesy myślowe (*cognition*), komunikację (*communication*), kulturę (*culture*).

Bibliografia

Publikacje książkowe

- Bentley K., (2010), *The TKT Teaching Knowledge Course. CLIL Module*, Cambridge University Press.
- Coyle D., Hood P., Marsh D., (2010), *Content and Language Integrated Learning*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dale L., Tanner R., (2012), *CLIL Activities: A Resource for Subject and Language Teachers*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Harmer J., (2007), *The practice of English Language Teaching: fourth edition*, Harlow, Essex: Pearson Longman.
- Harmer J., (2012), *Teacher Knowledge Core Concepts in English Language Teaching*, Harlow, Essex: Pearson Longman.
- Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J., (2008), *Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*, Oxford: Macmillan.
- Pawlak M., (2010), *Zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe: założenia, praktyka, perspektywy*, „Języki Obce w Szkole”, nr 6, s. 13–26.
- Pólturzycki J., (2006), *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Scrivener J., (2011), *Learning Teaching The Essential Guide to English Language Teaching: third edition*, Oxford: Macmillan Education.

Publikacje elektroniczne

Materiały dotyczące edukacji dwujęzycznej

- Edukacja dwujęzyczna w polskich szkołach. Raport ewaluacyjny*,
zob. <https://www.ore.edu.pl/2015/03/nauczanie-dwujezyczne/>;
- Raport ewaluacyjny – Edukacja dwujęzyczna w Polsce (język angielski)*,
zob. <https://www.ore.edu.pl/2015/03/raporty-2/>;
- Materiały z forum wymiany doświadczeń dyrektorów: Zmiany w organizacji nauczania w szkołach dwujęzycznych oraz szkołach z oddziałami integracyjnymi od 1 września 2012 r.*,
zob. https://www.ore.edu.pl/?s=Materia%C5%82y+z+forum+wymiany+do%C5%9Bwiadcz+e%C5%84+dyrektor%C3%B3w%3A+Zmiany+w+organizacji+nauczania+w+szko%C5%82ach+dwuj%C4%99zycznych+oraz&res_type=zasoby

Materiały dotyczące wspierania szkół i nauczycieli

- Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 1. Założenia nowego systemu doskonalenia nauczycieli*, (2015), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, zob. <https://www.ore.edu.pl/2015/04/poradniki-4/>;
- Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla Pracowników Instytucji Systemu Wspomagania. Zeszyt drugi. Diagnoza Pracy Szkoły*, (2015), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, zob. <https://www.ore.edu.pl/2015/04/poradniki-4/>;
- Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla Pracowników Instytucji Systemu Wspomagania. Zeszyt trzeci. Planowanie działań*, (2015), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, zob. <https://www.ore.edu.pl/2015/04/poradniki-4/>;
- Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 4. Realizacja i podsumowanie działań*, (2015), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, zob. <https://www.ore.edu.pl/2015/04/poradniki-4/>.

